

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

**Saturace základních vývojových potřeb u dětí
z dětského domova**

Bakalářská práce

Autor: Dagmar Martinková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Gabriela Slaninová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Opočně dne 19. března 2015

.....

Anotace

MARTINKOVÁ, Dagmar. *Saturace základních vývojových potřeb u dětí z dětského domova*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 71 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na saturaci základních vývojových potřeb u dětí, které jsou umístěny v dětském domově. Cílem bakalářské práce bude popis a analýza konceptu vývojových potřeb dle Pessa a Boyden-Pesso v kontextu osobní historie dítěte a jeho umístění do dětského domova a zjištění subjektivních zkušeností dětí vyrůstajících v dětském domově s naplňováním jejich základních vývojových potřeb. Bude zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Data získaná z rozhovorů budou analyzována pomocí otevřeného kódování.

Klíčová slova: dítě, dětský domov, základní vývojové potřeby, saturace

Annotation

MARTINKOVÁ, Dagmar. *Basic Developmental Needs Saturation of Children in Childcare*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 71 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis is focused on saturation of basic developmental needs of children who are emplaced in childcare. The aim is the description and the analysis of the concept of developmental needs according to Pessó and Boyden-Pessó in contexts of child's personal history and his or her emplacement in childcare, and the findings of subjective experience of children grown in childcare with satisfying of his or her basic developmental needs. It will be qualitative research method. The data obtained from interviews will be analyzed using open coding.

Keywords: child, childcare, basic developmental needs, saturation

Obsah

1	Úvod	6
2	Téma potřeb z pohledu odborníků	9
3	Vývojové potřeby	10
3.1	Vývojové potřeby podle Jean Jacques Rousseaua	11
3.2	Vývojové potřeby podle Abrahama Maslowa	12
3.3	Vývojové potřeby podle Erika Eriksona	12
3.4	Vývojové potřeby podle Zdeňka Matějčka	14
3.5	Vývojové potřeby podle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso	15
4	Rodina jako základ	15
5	Citová vazba a vazebné chování	16
6	Vývoj jedince dle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso	20
7	Význam vývojových potřeb	22
7.1	Potřeba místa	23
7.2	Potřeba sycení	24
7.3	Potřeba podpory	25
7.4	Potřeba ochrany	26
7.5	Potřeba limitů (mezí)	27
8	Neuspokojené vývojové potřeby	28
9	Výzkumné šetření	29
10	Výzkumná strategie	30
11	Analýza a interpretace dat	36
11.1	Kategorie Podnětné zázemí	37
11.2	Kategorie Plnohodnotně naplánovaný čas	38
11.3	Kategorie Příjemné povzbuzení	39
11.4	Kategorie Bezpečné prostředí a pomoc	40
11.5	Kategorie Přijatelné chování	41
12	Diskuze výsledků	42
13	Závěr	47
14	Seznam použité literatury	51
15	Seznam příloh	52

1 Úvod

Děti žijící v dětských domovech nejsou právě v dětských domovech umístěny náhodou. Jsou zde proto, že neměly to štěstí vyrůstat ve svých biologických rodinách, ať už to bylo z různých důvodů. Nejčastějším důvodem k odebrání dítěte z biologické rodiny a umístění do ústavní péče je „casus socialis“ (neobvyklá životní situace ze sociálního hlediska). V takových rodinách rodiče o děti nepečují, bytové a materiální podmínky jsou neuspokojivé, často až nevhodné, rodiče nedávají dětem stravu, neposílají je do školy, nezajišťují jim ani tu nejzákladnější zdravotní péči. To jsou nedostatky týkající se biologické stránky života. Co se týče psychické roviny jejich života, rozhodně to není o nic lepší. Rodiče neuspokojují jejich základní vývojové potřeby, nedopřávají jim pocit lásky, bezpečí, jistoty a sounáležitosti. Nevěnují se jim, nemazlí se s nimi, nehladí je...

V dětském domově pracuji šest let, nejprve tři roky na pozici sociální pracovnice, poté už na pozici vychovatelky. Do práce nechodím pouze proto, abych si splnila své pracovní povinnosti, to ani na takovéto pozici nejde. Děti potřebují od svého vychovatele/ky (střejdy, tety) zažívat pocit porozumění, přijetí, spoluúčasti, pochopení. S dětmi mám vytvořený určitý vztah, naslouchám jim, prožívám s nimi jejich radosti, ale i bolesti, snažím se jim poradit a pomoci v jejich tíživé životní situaci. Během dne mám možnost děti pozorovat, jak se v kterých situacích chovají, v jaké interakci jsou se svými spolubydlícími a jak si hájí svůj osobní prostor, své soukromí. Často přemýšlím nad tím, co vidím, co můžu pozorovat. V kterých oblastech jsou děti spokojené, v kterých jim náhrada rodičů pečujícími vychovateli dětského domova postačuje? Ve kterých oblastech naopak jim něco chybí, nejsou spokojené, ve kterých jim vychovatel nemůže nahradit biologické rodiče?

Z toho důvodu bylo jako téma bakalářské práce vybráno uspokojování základních vývojových potřeb dětí, které byly odebrány z biologické rodiny, od svých biologických rodičů (nemohly tak zažít pečujícího rodiče), a umístěny do ústavní péče, ve které se zaměstnanci – pedagogové – snažíce se sebevíc, ale prostě rodičovskou lásku nemůžou nahradit. V mnohé odborné literatuře se píše o základních vývojových potřebách dítěte. Každý autor věnující se vývoji osobnosti

uvádí různé rozdělení vývojových potřeb, avšak všichni vždy zdůrazňují důležitost jejich saturace. Ze všech se dá odvodit důležitost raného vývoje dítěte, jak důležitou a prvotní roli v něm hraje zejména matka, případně jiná pečující osoba. Děti již od narození potřebují zažívat pocit, že jsou něčí, že k někomu patří, že je má někdo rád a že je někdo, kdo o ně bude pečovat. Pokud tomu tak není, nejsou uspokojovány jejich potřeby, děti necítí lásku, blízkost, sounáležitost. Rozhodně pak nemůže docházet ke zdravému vývoji dětské osobnosti. Tyto děti si pak do svého budoucího života nesou obrovské zatížení své osobnosti. Mívají problémy navazovat kontakty, ať už se svými vrstevníky nebo s okolním světem, s ostatními lidmi, mívají problémy udržovat zdravě se vyvíjející vztahy, ve vztazích jsou děti nedůvěřivé, trpí pocity nejistoty. Sebehodnocení a sebedůvěru mívají na nízké úrovni, snadno se u nich objevuje rezignace na své schopnosti, neumí reálně vyhodnotit situace a odhalit rizika, často se uchylují k sociopatologickým jevům.

Tato práce se bude zabývat popisem a analýzou konceptu uspokojování základních vývojových potřeb podle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso, kteří na základě své dlouholeté praxe a zkoumání vytvořili unikátní psychoterapeutickou metodu PBSP (Pesso-Boyden System Psychomotor), která je založena na sebepoznávání, vyrovnávání se s osobní historií a nacházení hlubšího smyslu a radosti ze života. Dítě, které si sebou nese takové zatížení vzniklé odebráním ze své biologické rodiny, od své biologické matky, kterému nebyla dopřána možnost uspokojování základních vývojových potřeb, se nemůže příliš radovat ze života. Neuspokojené potřeby z nitra dítěte nezmizí, dítě si je nese sebou dál celým svým životem. A samozřejmě se nepřímou a nevědomě snaží dodatečně dosáhnout jejich naplnění v ostatních vztazích v interakci s dalšími osobami, které ho provázejí v jeho dalším životě.

Základním předpokladem pro tuto práci je nemožnost vychovatelů v dětském domově v plném rozsahu nahradit dětem jejich biologické rodiče, nemožnost nahradit stoprocentně prvotní pečující osobu a následně ani dohnat nedostatky vzniklé absencí této osoby v počátečních fázích vývoje dítěte. Byť má vychovatel s dítětem vytvořen sebelepší vztah založený na vzájemné důvěře, podpoře, porozumění, přijetí, nikdy nemůže být život v dětském domově stejný jako život

v rodině. Mezi vychovatelem a dítětem totiž chybí důležitá citová vazba, která se za normálních okolností vytváří mezi matkou a dítětem po jeho narození. Dále vychovatel v dětském domově má na starosti ne jedno nebo dvě děti jako v rodině, ale třeba i osm dětí žijících v jedné rodinné skupině. Danému dítěti není ten „jeho“ vychovatel vždy k dispozici: u rodinné skupiny jsou sice přiděleni kmenoví vychovatelé, ale ti se mezi sebou střídají ve službách, a to ani nemluvíme o čerpání dovolených, kdy vychovatel nemůže být k dispozici „svému“ dítěti třeba i čtrnáct dní. Z důvodu absence citového pouta mezi dítětem a vychovatelem a z prostředí života v dětském domově vychází předpoklad, že vychovatel nemůže v plném rozsahu nahradit biologického rodiče, tím pádem ani nemůže úplně saturovat vývojové potřeby dítěte. Může se pouze snažit prostředí biologické rodiny co nejvíce přibližovat.

Tato bakalářská práce by měla zjistit, co dětem žijícím v dětském domově chybí, co se týče uspokojování základních vývojových potřeb. Cílem tedy bude popis a analýza konceptu vývojových potřeb dle Pessa a Boyden-Pesso v kontextu osobní historie dítěte a jeho umístění do dětského domova a zjištění subjektivních zkušeností dětí vyrůstajících v dětském domově s naplňováním jejich základních vývojových potřeb.

Výzkumným předpokladem pro tuto práci je, že děti, které jejich životní příběh „dovedl“ do dětského domova, pocházejí z prostředí, kde jejich základní vývojové potřeby nebyly v plné míře dostatečně uspokojovány. Zároveň se předpokládá, že pracovníci dětského domova mohou být pro děti v tomto ohledu zástupnými objekty v kontextu naplňování potřeb.

Jako výzkumný problém bylo stanoveno naplňování základních vývojových potřeb u dětí vyrůstajících v dětském domově. Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké jsou zkušenosti dětí vyrůstajících v dětském domově s uspokojováním jejich základních vývojových potřeb? Dílčí výzkumné otázky pak jsou rozděleny podle konceptu vývojových potřeb dle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso, a to: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby místa, sycení, podpory, ochrany a limitů? Pozornost bude soustředěna k období před umístěním do dětského domova a k průběhu pobytu dětí v dětském domově. Budeme sledovat, jaké mají děti

zkušenosti s naplňováním vývojových potřeb s ohledem na osobní historii v intergování s rodičovskými osobami a poté s pečovateli v rámci dětského domova.

Za využití rozhovorů budou zjišťovány subjektivní pohledy dětí na uspokojování jejich vývojových potřeb. Pro dokreslení rodinného prostředí, ze kterého dotazované děti pocházejí, budou použity jejich rodinné anamnézy. Data budou analyzována za využití otevřeného kódování. Z výzkumu vzniknou závěry, jaké mají děti zkušenosti s naplňováním jejich vývojových potřeb náhradními pečujícími osobami, jako jsou právě vychovatelé, tety a strejdivé. Z výsledků výzkumu by měly být vyvozeny závěry přínosné například pro vychovatelskou práci s dětmi.

2 Téma potřeb z pohledu odborníků

Potřeba je pocit nedostatečného naplnění něčeho důležitého, potřebného. Pokud není potřeba naplněna, nastává stav neuspokojení, tzv. **frustrace**, která při dlouhodobém trvání přechází v tzv. **deprivaci**.

Často zmiňovaným pojmem v této práci je pojem „**potřeba**“. Marie Vágnerová ve své publikaci Vývojová psychologie (Vágnerová, 2005, s. 9) píše, že „základní psychické potřeby a míra jejich uspokojení může ovlivňovat dětské prožívání a chování. Mnohdy je lze považovat za klíčové pro porozumění dětem různého věku. Jejich znalost umožňuje pochopit, proč se právě takto chovají a o co usilují.“ Dále pak zde také píše: „V průběhu života mají tyto potřeby různý význam a často vyžadují, ve vazbě na aktuální vývojovou úroveň, i různý způsob uspokojování. Například potřeba citového vztahu je v dětství uspokojována pomocí fixace na dospělou osobu, která dítěti poskytuje pocit jistoty a bezpečí... Jestliže některá potřeba není uspokojována v dostatečné míře nebo po dostatečně dlouhou dobu, dochází k proměně její intenzity, nebo se změní způsob jejího uspokojování... Zdravá osobnost se může rozvíjet tehdy, když jsou její vývojové potřeby uspokojovány běžným způsobem, v dostatečné míře a v obvyklém časovém intervalu.“ (Vágnerová, 2005, s. 34). Dále pak také ještě píše, že „pokud dítě nezíská potřebnou pozitivní zkušenost s mateřskou, resp. náhradní osobou, jeho citové vztahy

k lidem i k sobě samému zůstanou deformované, povrchní, dítě pak není schopné navázat hlubší emoční vazbu.“ (Vágnerová, 2005, s. 32).

Vznik potřeby bývá provázen nepříjemnými emočními vztahy, přičemž se pro tento stav používá pojem „**frustrace**“. Pojem „frustrace“ definuje Vágnerová v Psychopatologii pro pomáhající profese jako „situaci, kdy je člověku znemožněno dosáhnout uspokojení nějaké subjektivně důležité potřeby, ačkoli byl přesvědčen, že tomu tak bude. Frustrace je neočekávaná ztráta naděje na uspokojení. Tato situace vyvolává prožitek zklamání a stimuluje reakce zaměřené na vyrovnaní nepříznivé bilance.“ (Vágnerová, 2004, s. 48)

Jak z těchto definic pojmů „potřeba“ a „frustrace“ vyplývá, jsou velmi úzce vzájemně propojeny. Aby se osobnost mohla zdravě vyvíjet, aby mohl člověk normálně fungovat, musí být jeho potřeby neustále uspokojovány. Pokud tomu tak není, dochází k narušení ideálního stavu organismu a k nerovnováze ve zdravém vývoji, tedy k deprivaci. Což je další pojem k vysvětlení.

V díle Psychopatologie pro pomáhající profese autorka „**deprivaci**“ vysvětluje jako „stav, kdy některá z objektivně významných potřeb, biologických či psychických, není uspokojována v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu. Deprivační zkušenost patří k nejzávažnějším zátěžovým vlivům, může nepříznivě ovlivnit jak aktuální psychický stav jedince, tak jeho psychický vývoj.“ (Vágnerová, 2004, s. 53) Dále pak autorka uvádí, že je rozhodující, v jakém věku, vývojovém stadiu člověka k deprivaci dochází a že „například v raném věku jsou důsledky citového strádání větší než v pozdějším období.“ (Vágnerová, 2004, s. 53)

3 Vývojové potřeby

Různí autoři uvádějí různé definice základních vývojových potřeb, všichni však vždy zdůrazňují důležitost jejich saturace.

Všichni autoři zabývající se vývojovými potřebami dětí a jejich uspokojováním se shodují na tom, že již od narození je nutné dítěti dopřát pocit

jistoty, lásky, bezpečí a sounáležitosti. Dítěti je nutné dát pocit, že může být na někom závislé, že má někoho, na koho se může obrátit, že ho má někdo rád, že se má kam vracet. Pokud dítě nepocítí dostatek rodičovské lásky a zájmu o svou osobu, o jeho záležitosti, pokud se v rodině málo projevují city, pak je narušen vývoj dítěte ve zdravou osobnost. U dítěte se projeví jako obranná reakce nespokojenost ve formě agresivních reakcí, zlosti, nepřátelství.

Pokud dítěti není dopřán dostatek citů, lásky, dítě je ponižováno, je atakováno jeho sebevědomí, je omezováno nebo dokonce zavržováno, je ohrožen jeho citový vývoj a v neposlední řadě také jeho další chování. Jestliže se dítěti nedostává psychické opory a péče, pak mluvíme o zanedbávání. V důsledku toho dochází k narušení zdravého vývoje dítěte. U dítěte se pak projeví frustrace. V malé míře je sice frustrace hnacím motorem k překonávání překážek, ve vysoké míře však aktivuje agresi, zlost, nepřátelství a vede k inklinaci k patologickým jevům.

3.1 Vývojové potřeby podle Jean Jacques Rousseaua

Již J. J. Rousseau ve svém díle Emil z roku 1762 (Rousseau, 1926) popisuje nenahraditelný význam matky v životě dítěte. On důležitost popisuje na „kojně“, která by měla být „zdravá srdcem i tělem; přílišné vášně mohou právě tak jako příliš mnoho šťáv zkaziti její mléko; nad to, pohlížeti jedině k tělesným vlastnostem, znamená viděti jen z polovice, oč běží... Dobrá povaha je právě tak nezbytně nutná jako dobrá tělesná soustava. Vezmete-li ženu zkaženou, nepravím, že by kojeneček přijal všechny neřesti její, ale pravím, že jimi bude trpěti. Není mu povinna věnovati mimo mléko též péči, která vyžaduje snahy, trpělivosti, něžnosti a čistoty?... Je-li nedbalá nebo prudká, co potom bude z nešťastného ubožátka, které je vydáno její libovůli, a které se nemůže ani hájiti ani žalovati? Nikdy nehodí se špatní lidé k něčemu dobrému, ať je to cokoliv.“

Dále pak v tomto díle popisuje, jak je důležité pro výchovu dítěte přítomnost dvou osob různého pohlaví, nejlépe matky a otce, případně „kojně a svého vychovatele“, a zdůrazňuje nutnost jejich jednotnosti ve výchově tak, „aby oba byli

pro ně jen jednou osobou“. Dále uvádí, že „je nemožno, aby dítě, které projde tolika rukama po sobě, bylo kdy dobře vychováno“.

Již v tomto díle je tedy dokonale popsána důležitost raného vývoje dítěte ve zdravém rodinném prostředí, potřeba matky být laskavá, láskyplná, trpělivá, důležitost otce v rodině a jejich vzájemná podpora a jednotnost ve výchově tak, aby byl položen základ pro správný vývoj osobnosti.

3.2 Vývojové potřeby podle Abrahama Maslowa

Abraham Maslow (in Drapela, 2008) uspořádal lidské vývojové potřeby do určité hierarchie. Potřeby rozdělil na nižší a vyšší, přičemž zdůraznil, že nejprve musí být dostatečnou měrou uspokojeny potřeby nižší, aby potom následně mohly být uspokojeny potřeby z kategorie vyšších. Tím tedy zdůraznil nutnost uspokojování potřeb pro další vývoj jedince. Avšak předcházející potřeba podle něj nemusí být tak zcela úplně naplněna (postačí pouze naplnění v dostatečné míře), neboť nespokojenost člověka s uspokojením potřeby může být hnacím motorem k další, vyšší potřebě a jejímu uspokojení. Základem jsou fyziologické potřeby, jako např. potřeba kyslíku, tepla a výživy, následuje potřeba bezpečí a jistoty, kdy jedinec vyžaduje jistotu, bezpečí, řád, hranice. Následná potřeba lásky a sounáležitosti přináší citové naplnění a pocit, že jedinec někam patří, že je milován. Potřeba úcty a uznání znamená vážít si sám sebe a přijímat úctu druhých. Na nejvyšší úrovni stojí potřeba seberealizace, kdy se jedinec snaží rozvinout své možnosti a naplnit růst své osobnosti tak, aby se mohl stát vším, čím může být.

3.3 Vývojové potřeby podle Erika Eriksona

Vývoj osobnosti podle Eriksona (in Drapela, 2008) probíhá v celkem osmi stádiích, kdy každé stádium má dva navzájem opačné póly, tzv. konflikty. V každém stádiu je potřeba nejprve vyřešit daný konflikt, aby vývoj osobnosti mohl postoupit dál do dalšího stadia, takže stadia na sebe musí navazovat nejen časově, ale i důsledkově. Vyřešením každého konfliktu správným směrem je osobnost posílena

pro snadnější vstup do dalšího vývojového stadia. Pokud jedinec konflikt nezvládne vyřešit v kladném slova smyslu, na síle získá negativní stránka konfliktu, a jedinec si toto oslabení svého duševního vývoje nese do dalšího života.

Podobně jako Maslow i Erikson zdůrazňuje dostatečné uspokojení potřeby předcházející, nižší úrovně, aby teprve poté mohlo dojít k naplnění potřeby následující.

Jak je uvedeno výše, Erikson vývoj osobnosti rozdělil do osmi stádií, a to až do stáří. V prvním stadiu (základní důvěra versus základní nedůvěra) je velmi důležitá kvalita poskytovaného mateřského vztahu matkou vůči dítěti. Dítě se pak učí důvěřovat matce díky její mateřské péči, díky jejímu kvalitnímu emočnímu vztahu, na základě jemu poskytovaného pocitu bezpečí. Následně pak začíná důvěřovat samo sobě, vytváří si svou vlastní identitu, stává se osobností. Jak je z toho cítit, velmi ztíženou cestu k dosažení základní důvěry musí mít děti žijící a vyrůstající v nevhodném, citově plochem, rodinném prostředí. Druhé stadium (konflikt autonomie versus stud a pochyby) popisuje nutnost vyváženosti mezi omezováním dítěte, jeho nezávislostí a množstvím hranic a zábran. Rodiče by měli podporovat samostatnost dítěte a nadměrně jej nechránit tak, aby dítě o sobě nemuselo pochybovat a mohlo důvěřovat ve své schopnosti. Pokud tomu tak není, dítě si do života nese zatížení pochybnostmi v sebe sama, nedostatečnou sebedůvěrou, nízkým sebehodnocením. Ve třetím stadiu (iniciativa proti vině) dítě rozvíjí svou vlastní iniciativu, snaží se být samo sebou, má snahu objevovat svět, pouštět se do nových činností. Zde je nutné dítě v jeho aktivitě podporovat, ale zároveň mu stanovit pevné hranice a vyžadovat od něj dodržování určitých norem tak, aby to dítě s rozvinutou snahou nepřehnal a nenastoupil u něj pocit viny, který by ho pak degradoval ve společnosti. Ve čtvrtém stadiu (příčinnost proti méněcennosti) se dítě snaží zapojit do chodu společnosti, snaží se zapojit a rozvinout své dovednosti. Pokud je v tom dítě podporováno a povzbuzováno, dostává se u něj radost, pokud tomu je naopak, u dítěte se rozvine pocit méněcennosti, neschopnosti, podprůměrnosti. Páté stadium (identita versus zmatení rolí) se týká období dospívání. V něm dospívající hledají vlastní identitu, hledají odpovědi na otázky „kdo jsem“ a „jaký je smysl mého života“. Pokud tento konflikt dospívající nezvládne dobře, může u něj dojít ke ztrátě

sebedůvěry a dosud získané představy o sobě samém a svých úkolech a pozicích ve společnosti. Ostatní stadia vývoje se týkají dospělosti a stáří, takže jejich popis je pro tuto práci irelevantní.

3.4 Vývojové potřeby podle Zdeňka Matějčka

I český autor Zdeněk Matějček (Matějček, 2003) definoval kromě základních biologických potřeb, které pro vývoj dítěte ve zdravou osobnost musí být uspokojovány, také základní psychické potřeby. U všech potřeb zdůraznil nutnost uspokojit je v dostatečné míře a ve správný čas. Podle něj to jsou čtyři základní psychické potřeby: „Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů“, což znamená naplnění života člověka, jeho volného času aktivitami tak, aby se člověk nenudil, aby měl určitou variabilitu ve svém životě, ale zároveň v přiměřené míře, aby nedocházelo k přílišnému zatěžování organismu. „Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech“ přeneseně odpovídá dříve zmiňovaným potřebám bezpečí, jistoty a hranic tak, aby svět kolem nás, prostředí člověka mělo určitý řád, pravidla a život neprobíhal ve zmatku. „Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů“ znamená v podstatě mateřskou lásku a možnost vazby na ni, příp. lásku nejlépe jediné jiné blízké a pečující osoby, která přináší formující se osobnosti pocit životní jistoty a bezpečí. „Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty“ – uspokojení této potřeby v dostatečné míře a ve správný čas přináší osobnosti dostatečné sebevědomí, správné sebehodnocení a zdravé vnímání svého vlastního „já“ tak, aby si osobnost dokázala najít správné místo ve společnosti. K těmto čtyřem potřebám teprve později přidal Zdeněk Matějček ještě potřebu pátou, a to „Potřebu otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy“. Tato potřeba je důležitá jako hnací motor pro další rozvoj osobnosti, přináší podněty pro další životní aktivitu tak, aby si člověk dále svou osobnost rozvíjel a nespokojil se svou dosavadní životní situací, neustrnul na „mrtvém bodě“.

3.5 Vývojové potřeby podle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso

Jelikož je celá tato práce zaměřena na popis a analýzu vývojových potřeb podle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso, v této kapitole budou popsány vývojové potřeby pouze krátce, a teprve další kapitoly se jejich členění budou věnovat podrobněji.

Albert Pessa a Diane Boyden-Pesso (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) označili pět základních vývojových potřeb se zdůrazněním nutnosti naplnění těchto potřeb ve správný čas. Pro ně je však také velmi důležité naplnění potřeb správným způsobem a správnými lidmi, aby mohl člověk dospět ve zralého a šťastného člověka. Naplnění každé potřeby se podle autorů děje ještě ve třech rovinách, a to v rovině doslovné (tedy materiálně, fyzicky), v rovině symbolické (v přeneseném smyslu) a v rovině dosažení autonomie (pro svou potřebu, ve svém nejlepším zájmu). Uvedenými potřebami jsou: potřeba místa, sycení, podpory, ochrany a mezí (limitů). Potřeba místa je důležitá proto, aby jedinec mohl pocítit, že je součástí světa, že ho okolní svět přijímá, že je někdo, kdo ho má rád, kdo ho chce a kdo ho respektuje. Potřeba sycení neboli výživy v doslovném smyslu znamená potravu, pití, v symbolickém smyslu sycení láskou, pozorností, podněty. Potřeba podpory znamená pevnou náruč rodičů, ale také rozvoj vlastních schopností, dovedností, rozvoj sebejistoty, sebedůvěry, podpora samostatnosti. Uspokojování potřeby ochrany v přiměřené míře znamená pro zdravý vývoj dítěte schopnost odhadnout riziko, schopnost rozeznávat bezpečné od nebezpečného, a s nebezpečným se umět vyrovnat bezpečným způsobem. Uspokojením potřeby limitů (mezí) získá jedinec správné hranice, správnou míru pro své potřeby, chování, emoce, vlastnosti, projevy, pro svou energii.

4 Rodina jako základ

Úmluva o právech dítěte ([on-line] OSN [cit. dne 14. 11. 2014]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>) uvádí, že: „... v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být

plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem...“ Základním článkem každé společnosti je tedy rodina. Rodina musí být úplná, fungující, harmonická, aby v ní mohlo docházet k výchově malého „človíčka“ ve zdravou, silnou a sebevědomou osobnost. Rodina musí být prostředí plné lásky, citů, harmonie, jistoty, bezpečí, úcty, uznání, rodina musí ukazovat určité hranice.

Dítě přichází na svět absolutně bezbranné, stoprocentně odkázané na pečující osobu. Ta mu musí dopřávat péči, dávat pocit bezpečí, zájmu a sounáležitosti. Pokud tomu tak je, dítě získává zkušenosti, že svět kolem něj včetně pečujících osob, je dobrý. Takové zkušenosti bude chtít dítě opakovat. Při další pozitivní zkušenosti si tyto poznatky upevňuje a dokonce tyto pro něj příjemné prožitky bude podvědomě vyhledávat (Vrtbovská, 2010). Pokud vše pokračuje v tomto pozitivním koloběhu, dítě vyrůstá ve zdravě se vyvíjející osobnost.

Pokud ovšem dítě zažije nějakou negativní zkušenost, co se týče naplňování jeho požadavků, potřeb, co se týče přijetí a rodinné atmosféry kolem něj, začne dítě pochybovat. Pokud to byla pouze náhodná situace vícekrát se neopakující nebo jen sporadicky, v životě dítěte převažují pozitivní zkušenosti, pak dítě spěje také ke zdravému vývinu. Pokud ovšem negativní zážitky a zkušenosti v rodině převažují, dítě přestává věřit svým pečujícím osobám a jeho zdravý vývoj je narušen. Dítě se bude podvědomě snažit takovým situacím vyhnout. Negativní zkušenosti se dítěti vryjí do paměti a ty si pak sebou nese celý život uvnitř svého „já“ více či méně ukryté, časem se projevující jako právě na začátku práce zmíněná frustrace a deprivace. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009)

5 Citová vazba a vazebné chování

Anglický psychiatr a psycholog John Bowlby již ve čtyřicátých letech minulého století vytvořil Teorii vazby (attachmentu), která se stala podkladem pro další studia v oblasti vývojové psychologie, duševního zdraví a zejména vzniku poruch ve vývoji osobnosti. I Albert Pesso a Diane Boyden-Pesso ve svých dílech teorii vazby často zmiňují.

Podle této teorie (Bowlby, 2010) blízká milující osoba, samozřejmě v ideálním případě matka, musí naplňovat dítěti jeho základní vývojové potřeby. Mateřská osoba musí v dítěti vyvolávat pocity náklonnosti, lásky, veselí, radosti, musí dítěti poskytovat dostatek podnětů, a to jak slovních, tak také zrakových a manuálních, musí dítěti poskytovat dostatek příležitostí pohybovat se, prozkoumávat okolní svět, učit se poznávat nejbližší prostředí kolem něj. V ideálním případě dochází k aktivní a radostné vzájemné interakci mezi matkou a dítětem, vznikne mezi nimi vztah, připoutání silnou a bezpečnou citovou vazbou. Tím se uzavírá kruh, díky kterému dochází k optimálnímu naplňování vývojových potřeb dítěte. U dítěte se potom vyvine tzv. vazebné chování.

Aby se vytvořilo vazebné chování, jsou k tomu potřeba minimálně dvě osoby: matka a dítě. Takže záleží na projevech obou těchto postav, jak kvalitní vazba se mezi nimi vytvoří. Matka v ideálním případě vyzařuje láskyplný a citový náboj do všech úkonů souvisejících s péčí o dítě, matka do péče vkládá lásku, něhu, zájem a sounáležitost. Může ovšem nastat situace vzdálená od té ideální, a to že matka, možná i nevědomě, tuto péči vykonává s nezájmem, neláskou, tak nějak automaticky, bez projevů empatie. Matka je pak netrpělivá, lhostejná, unavená. V takovém případě se nevytvoří bezpečná vazba mezi matkou a dítětem a dítě si do života odnáší trvalé emocionální následky.

Ideální matka (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) je pečující, podporující, vřelá, veselá, hravá, spokojená, silná, baví jí být matkou, dítě respektuje jako individualitu, a sama má ze svého dětství naplněny své vývojové potřeby.

Ideální otec (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) je spokojený, milující, ochranný, dává pocit bezpečí, nastavuje hranice, dítě chápe jako individualitu, nevniká do jeho prostoru, neodmítá a neponižuje ho, nepoužívá fyzickou sílu.

Následky poruch připoutání se projevují nepřírodným a umělým projevem náklonnosti k blízké osobě, schopností projevit náklonnost i cizím lidem, nízkými vztahy ke svým vrstevníkům, neschopností projevit přirozeně city ke svým pečujícím osobám, vyhýbání se očnímu kontaktu, poruchami pozornosti a soustředěnosti,

poruchami učení, vysokou impulzivitou, častým lhaním, podváděním a snahou „urvat“ aspoň něco pro sebe, krutým chováním ke zvířatům.

Podle této teorie, byť náhradní matka k dítěti přistoupí stoprocentně mateřsky, je prokázáno, že přece jenom určité nedostatky se vyskytují. Vliv na tento stav má absentující přípravné těhotenské období na mateřské povinnosti a nepřítomnost hormonů produkujících se po porodu.

John Bowlby ve své teorii vazby (Bowlby, 2010) jako nejdůležitější období pro vznik vazebného chování u dítěte uvádí první rok života. Pokud má dítě v tomto období dostatek podnětů, dostatek lásky a pocitů sounáležitosti, vytvoří si citovou vazbu k mateřské osobě. Silně rozhodujícím obdobím pro vznik citového pouta je ještě období přibližně do pěti let věku dítěte, kdy je stále ještě velmi důležité na citové vazbě intenzivně pracovat. Autor však uvádí, že v tomto období je vytvořená citová vazba velmi křehká. Pokud je tedy prostředí nepodnětné nebo i jen málo podnětné, nelze deficit citové vazby již nikdy dohnat. Autor však jde ještě mnohem dál a uvádí také vliv prostředí raného vývoje matky, ve kterém ona sama se vyvíjela, tedy vliv mezilidských vztahů v původní rodině matky a tak dále.

Autor ve svém díle (Bowlby, 2010) mnohokrát zmiňuje prostředí ústavní výchovy a deficit vzniku citové vazby u dětí vyrůstajících právě v ústavní výchově. Prostředí ústavu autor popisuje jako neosobní, málo podnětné. Do jisté míry má pravdu, neboť zde jsou pečujícími osobami vychovatelky a vychovatelé, a nikoli matky. Vývoj dítěte v ústavní výchově přinejmenším ovlivňuje autorova výše zmiňovaná teorie absence devítiměsíční přípravy na mateřství a absence hormonů, které produkuje tělo matky po porodu. Vychovatel/ka nemá dost podmínek a možností, aby dítěti plně nahradila matku, dítě není „její“, do její péče přišlo opožděně. „Mateřská péče o dítě není něčím, co může být popsáno pomocí rozpisu služeb, je to živý lidský vztah, který proměňuje osobnost na obou stranách. Dobrá výživa je také víc než kalorie a vitamíny, musíme si jídlo užívat a vychutnávat, pokud nám má dělat dobře. A podobně mateřství nemůže být měřeno na počet hodin denně strávených s dítětem, ale radostí zažívanou, když spolu maminka a dítě tráví čas. Takovou radost ze vzájemnosti si mohou obě strany užívat, jen když může pokračovat.“ (Bowlby, in Vrtbovská, 2010)

Co se týče prostředí dětských domovů a podnětů v nich, došlo k velkým změnám oproti minulosti (Langmeier, Matějček, 2011). Dětské domovy si vytvářejí několik tzv. rodinných skupin sestávajících ze skupin šesti až osmi dětí, které bydlí společně v jakési bytové jednotce uvnitř zařízení. Ke každé skupině jsou přiřazeni dva nebo tři kmenoví vychovatelé, takže napodobují prostředí ve smyslu domova. Dětské domovy mají kvalifikovaně zpracované výchovné programy, které slouží k vytyčení základních výchovně vzdělávacích standardů, kterými se vychovatelé řídí, pracují na vytváření vhodných návyků u dětí, na nácviu různých dovedností. Podle výchovných programů se zaměřují na rozvíjení klíčových kompetencí dětí, jejich individuálních schopností a zájmů.

Je však mnoho činitelů negativně ovlivňujících vývoj dítěte v ústavní výchově, jako například časté střídání jednotlivých ústavních prostředí, život ve velkých skupinách dětí, střídání se více pečujících osob ve službách atd. Zejména děti odebrané od rodin v raném věku vystřídají několik ústavních zařízení z důvodů věku dítěte: nejprve to je kojenecký ústav, kde mohou být děti do tří let věku, poté dochází k přemístění do dětského domova zaměřeného na péči o děti od tří let věku. Dále pak v některých případech může následovat ještě diagnostický pobyt v diagnostickém ústavu. Dalším důvodem k přemístění do jiného zařízení jsou vazby se členy rodiny. V některých případech je žádoucí pokusit se udržet kontakt s biologickou rodinou. Pokud ovšem tato vazba přestane být funkční, dává se přednost vazbě sourozenecké a dítě se přemísťuje do jiného zařízení za svými sourozenci. Každé zařízení má svůj určitý specifický charakter. Takže sotva se dítě adapтуje na jedno prostředí, už se musí stěhovat jinam a zvykat si na něco jiného. Když už se umístění dítěte ustálí a dítě setrvává v jednom zařízení, stále to není rodinné prostředí. Ve skupině bývá až osm dětí, což v málokteré rodině je. A bývá to nekompaktní skupina, každé dítě pochází z jiného prostředí, přináší si jiný základ, děti mají odlišné způsoby projevů a chování. Z hlediska dodržování právních norem se u skupiny střídá více vychovatelů, jen v málo situacích je možné dětem ukazovat správný model zdravě fungující rodiny se současně působícím mužským a ženským vzorem. Jsou běžné také situace, kdy z hlediska právních norem s dětmi má pracovat vychovatel, který s nimi přijde jen málo do styku a děti v podstatě nezná, málo o nich ví, protože má na starosti jiné děti. Snaha vychovatelů je omezena pracovním časem

a pracovním prostorem. Což je další činitel, kterým se život v ústavní výchově nepodobá rodinnému prostředí. V ústavní výchově má pečující osoba vymezenou pracovní dobu a vymezenou dobu osobního volna, kdy za dítě nenese zodpovědnost a nemůže mu být nablízku.

Ale tak závažné nedostatky z raného vývoje dítěte v jeho biologické rodině nejsou vinou vychovatelů, příčiny tkví někde jinde – v nefunkční biologické rodině, a již nikdy nebude možné je dítěti dohnat, saturovat.

6 Vývoj jedince dle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso

Jak již bylo uvedeno, Albert Pessa a Diane Boyden-Pesso ve své teorii vycházejí z teorie vazby právě Johna Bowlbyho. Tohoto autora ve svém díle často zmiňují, na jeho teorii vazby často odkazují. Ta je podle něj základem pro zdravý vývoj jedince. Dítě přichází na svět úplně bezbranné, zcela odkázané na péči matky, případně svých nejbližších. Přichází na svět s očekáváním, že bude mít na blízku osobu, která bude naplňovat jeho základní vývojové potřeby a jeho vývojové úkoly, s vrozeným očekáváním, že svůj život prožije naplno s převažujícími pozitivními situacemi, s převažujícím pocitem štěstí. Pokud se dítěti dostává milující potřebné péče po celou dobu jeho vývoje, dítě si do své dospělosti odnáší harmonii, rovnováhu a pocity naplnění. O to se snaží, o to celý život usiluje.

V životě však nikdy není všechno ideální a černobílé. Vždy přicházejí určité situace, které negativně působí na náš život, na naše emoce, vnímání a chování. Jenže takové situace bývají většinou pouze krátkodobé (Vrtbovská, 2010). A opět, pokud člověk vyrostl ve zdravou a silnou osobnost, právě vzniklou stresovou situaci si dříve nebo později dokáže zpracovat a vyrovná se s ní. Na rozdíl od negativních situací prožívaných v období dětství, v období tak důležitém pro vývoj, které zanechávají ve vývoji hluboké a nezapomenutelné stopy.

Albert Pessa a Diane Boyden-Pesso (Pessa, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) považují za důležité dvě hlavní energie, které nás provázejí životem, a to energii tvořit a energii ničit. Vysvětlení pojmu energie tvořit není nutné, ta je celkem jasná:

je to síla, která nás žene dál v životě kupředu, pomáhá nám objevovat nové. Zato energii ničit by bylo potřeba i mnohým rodičům vysvětlit: jedná se o agresivitu. Člověk musí být v přiměřené míře agresivní, schopný vlastní obrany tak, aby se ubránil útokům nepřítele, aby měl sílu odolávat stresovým situacím. Dítě se prostřednictvím pečujících a milujících rodičů a jimi nastavených hranic a limitů musí naučit i tuto agresivní energii ovládat v přiměřených mezích. Pokud tomu tak není, u dítěte se projevuje agresivita i za normálních okolností. Dále pak rodiče se musí naučit dítě přijímat i s projevy agresivity, neboť dítě, prozatím neschopné se nijak bránit, má tento způsob jako jediný obranný systém proti něčemu, co se mu nelíbí.

Pokud dítě tedy nemá to štěstí vyrůstat v harmonickém prostředí rodiny, své rodiče si tak nějak nevědomě samo pro sebe nahrazuje (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009). Vytváří si ideální představy o nich, do představ vkládá svoje přání, jak by se k němu měli chovat a naplňovat jeho potřeby. Představy jsou však pod vlivem dětské nevyspělosti a nezralosti a jsou tedy zkreslené. Dítě pak není schopno přijmout náhradní rodiče nebo jiné pečující osoby, jejich autoritu, není schopné jim důvěřovat. Považuje je za vetřelce a nedůvěryhodné osoby, které nejsou schopny naplnit jeho nereálné vysněné představy o ideálních rodičích. Hluboko v paměti má tedy zafixované rodiče, potažmo dospělé osoby jako zrádce, osoby, které ho zklamaly. Z toho pak vyvozuje závěry na všechny dospělé osoby a nedůvěřuje nikomu. Naučí se důvěřovat samo sobě, spoléhat pouze samo na sebe. Navenek se pak projevuje jako manipulativní, sebezprosazující, automaticky odmítá pomoc od druhých.

Zásadním činitelem pro naše chování, pro naše projevy, je naše minulost, to, jaké zkušenosti si neseme ze svého dětství (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009). Pokud byly naše potřeby uspokojovány v relativně správné míře, naše projevy jsou pozitivní. Pokud ovšem hluboko v naší paměti z naší minulosti máme uloženy pouze negativní zážitky a zkušenosti, nelze očekávat, že naše projevy budou v pozitivním slova smyslu, máme tak říkajíc nárok na projevy depresí a frustrací (Vrtbovská, 2010). Pokud si dítě nese sebou zkušenost s citově chladnou a lhostejnou matkou, se kterou si nevytvořilo přijatelný emoční vztah, nese si sebou do života zatížení

citovou deprivací projevující se poruchami ve vývoji osobnosti, poruchami emocí a chování. To se projevuje ve vztahu k jiným lidem a ve vztahu k sobě samému. Děti jsou pak nejisté, dezorientované ve vztazích k ostatním lidem. Nemají k nim důvěru a nedovedou s nimi navázat uspokojivé a trvalé vztahy. Ve vztahu k sobě jsou děti také nejisté, mají nízké sebehodnocení a sebedůvěru, pochybují o sobě, cítí se nevýznamné. Bezpečný vztah s pečující osobou je předpokladem ke schopnosti empatie. V opačném případě empatie vůči ostatním lidem chybí a ovlivňuje tak interpretaci různých projevů lidského chování (Vágnerová, 2005). Z toho plyne také snížená schopnost orientace v okolním světě, protože děti neumějí jednat s lidmi, nedůvěřují jim. Často se u těchto dětí projevuje neklid, roztěkanost, děti mívají problém se soustředěním ve škole nebo při práci. Různé poruchy učení jsou u těchto dětí téměř běžné. Protože děti mají v sobě zakódovanou nedůvěru, jsou neustále ve střehu, v napětí, nedokáží se uvolnit, relaxovat. V dětství jim nebylo dáváno to, na co měly nárok a co očekávaly a potřebovaly. U dětí se často objevuje pocit prázdnoty, nechuti cokoli dělat. Neumějí si samy vyhledávat podněty, zabavit se. Často se předem vzdávají se slovy „to neumím, to nedokážu“. Mají tedy nízkou sebedůvěru, nízké sebehodnocení. Děti neumějí správně hodnotit situace a odhadnout možná rizika. Dle zkušenosti z praxe se děti často projevují jako zbrklé, nezodpovědné. Často svým chováním a jednáním ohrožují své zdraví, více tíhnou k adrenalinovým sportům. Mnohem více tíhnou také k patologickým jevům, jako je alkohol, drogy, záškoláctví, agrese, protože nemají správně nastaveny limity a hranice, neumějí identifikovat možná rizika.

7 Význam vývojových potřeb

Jak již výše bylo stručně zmíněno, podle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009) existuje pět základních vývojových potřeb: a to potřeba místa, sycení, podpory, ochrany a mezí (limitů). Každá z potřeb musí být uspokojována ve správný čas, správným způsobem a správnými lidmi. Dále musí být potřeby naplňovány ve třech úrovních, a to doslovně, symbolicky a třetí úrovní je dosažení autonomie. Doslovná úroveň znamená naplnění potřeb ve fyzické a materiální rovině. Symbolická rovina pak znamená přenesení a více rozvinutý slova

smysl, a to s vědomím vlastního „já“. Rodiče dávají dítěti místo ve svém srdci, sytí jeho sebedůvěru, podporují jeho snahu, ochraňují jeho práva a definují mu hranice pro jeho chování. V autonomní rovině se už dospívající dítě, resp. mladý člověk, naučí naplňovat své potřeby sám nezávisle, ve svůj prospěch, ale také ve prospěch svého okolí, ve prospěch společnosti. Osvojí si péči, kterou dostával, a ta se mu stane vzorem do jeho dalšího života a pro péči o své vlastní děti.

Nyní tyto potřeby a jejich tří-úrovňové naplňování budou popsány podrobněji.

7.1 Potřeba místa

Potřeba místa začíná už v prenatalním období, ba dokonce ještě dříve, nejprve v mysli matky. Aby dítě přišlo na svět, musí na něj nejdřív někdo začít myslet. Teprve potom následuje početí a prenatalní období, kde je potřeba místa sycena přímo ideálně v těle matky. Po narození na doslovné úrovni potřeba znamená mít svoje místo, svůj domov, s postelí, suchem a teplem a s náručí pečujících osob. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

V symbolické rovině to znamená v prenatalním období to, aby bylo dítě chtěné, dále pak po narození mít místo v srdci pečujících osob, v jejich mysli, v jejich očích. Při pohledech z očí do očí dítěte a matky vzniká právě ta tolik důležitá citová vazba. V pozdějším věku se potom potřeba místa rozšiřuje více do okolí, je důležité mít své místo, svou roli v širší rodině, mezi spolužáky, v práci, v celé společnosti. Pokud se ovšem dítě narodí do prostředí lhostejnosti, nepřátelství, odmítání, někdy až krutosti, matka je k dítěti lhostejná a jeho projevy nechává bez odezvy, odvrací se od dítěte, pak tuto potřebu nemá dítě saturovanou. V takovém prostředí často ani potřeba místa na doslovné úrovni nebývá naplněna. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Na autonomní úrovni znamená potřeba místa přijetí svého vlastního „já“, sebezpřijetí. Člověk si nalézá sám své místo ve společnosti, umí se mu přizpůsobit a umí se popasovat se svými společenskými rolemi. Děti v dětském domově jsou

zmatené, nevědí, kam patří. Touží být členem své rodiny, vrátit se do ní. Po zkušenostech navázat dobré vztahy s vlastní rodinou a častém následném odmítnutí ztrácejí naději a tím přicházejí o své místo. Ztrácí naději v dobro na světě, začínají nedůvěřovat. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Nedostatečné naplnění této potřeby přináší do života člověka pocit, že nikam nepatří, nemá domov, nemá své místo, je jakoby bez kořenů, jakoby „mimo“. Jako obrannou reakci může začít hledat své místo v jiném světě, mimozemském. Projevuje se u něj nedůvěra - nedůvěra ve svět, v lidi kolem něj, nedůvěra v sebe sama. Člověk se stahuje, uzavírá do sebe. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

7.2 Potřeba sycení

Na doslovné úrovni znamená zachovat život přijímáním potravy, tekutin. V prenatálním období prostřednictvím pupeční šňůry, následně potom ústy. Plný žaludek a pocity sytosti přinášejí příjemné pocity. U dětí odebraných z biologických rodin se v jejich anamnézách často objevují nedostatky právě v doslovném naplnění potřeby sycení. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

V symbolické rovině dochází k sycení láskou, zájmem, city, pozorností rodičů, vztahy, ale také k sycení podněty, sycení informacemi, znalostmi, vědomostmi a dovednostmi, otevírání možností pro objevování okolního prostředí, světa. Pokud matka není schopna své dítě nasytit na doslovné úrovni, pak není schopna dítěti dát lásku, city. Od dítěte se odvrací, nereaguje na jeho projevy, je vůči dítěti lhostejná, nevytváří pro něj podnětné prostředí. Děti do dětského domova často přicházejí s disharmonií ve svém vývoji a s nedostatečnými hygienickými a sebeobslužnými návyky. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Na autonomní úrovni se člověk umí už sám nasytit, umí nasytit i své okolí, a to jak v doslovné, tak i symbolické rovině. Umí rozlišovat, co je dobré a co špatné, pocit nasycení mu přináší pocit naplněnosti, důležitosti, potřebnosti. Děti v dětském domově nemají v této rovině potřebu naplněnu. Často se u nich projevují

neodůvodněné krádeže a hromadění za účelem nasycení, vyplnění prázdnoty. Děti neumí rozpoznat hrozící rizika, neumí plánovat a rozvrhnout své činnosti do jednotlivých na sebe navazujících kroků. Neumí žít s plány do budoucnosti, žijí pouze přítomností. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Neuspokojená tato potřeba se projevuje pocity nepotřebnosti, marnosti, způsobuje poruchy příjmu potravy a nesmyslné kradení a hromadění nejen potravy, ale také různých věcí za účelem nasycení. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

7.3 Potřeba podpory

Dítě na svět přichází zcela bezmocné, neschopné samostatného pohybu, držet hlavu, rovnováhu. Doslovně tedy podpora znamená držení, nošení, podpora hlavičky, podpora proti zemské přitažlivosti, pevná náruč, objetí. V pozdějším věku pomoc při držení a přenášení různých věcí, následně pak podpora při překonávání překážek a těžkostí. U matky, již bylo dítě odebráno z její péče, se dá předpokládat její lhostejnost vůči dítěti až projevy odmítání a nepřátelství, tudíž že dítěti nedopřávala mnoho objetí a mazlení v její náruči. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

V přeneseném smyslu rodiče podporují své dítě v získávání znalostí, dovedností, zkušeností, podporují dítě v objevování světa, povzbuzují je. Tím dochází k postupnému přechodu v samostatnost dítěte, k rozvoji jeho schopností řešit jednotlivé situace. Za předpokladu projevů lhostejnosti matky vůči dítěti je toto prostředí pro zdravý vývoj dítěte stimulačně chudé, dítě podnětově strádá a jeho vývoj se zpomaluje. Dítě při příchodu do dětského domova je pak opožděno ve svém vývoji a má nedostatečné hygienické a sociální návyky. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Autonomně člověk je již schopen poradit si sám, vyřešit své problémy i jiných, učí se odolnosti a vytrvalosti. Děti z dětského domova si sebou do života na této rovině nesou zatížení ve smyslu sociální nezralosti, ne úplně samostatné

orientaci ve společnosti. Tyto kompetence je nutné neustále u nich zvyšovat a posilovat. Děti často obvykle rychle rezignují na své schopnosti, je nutné neustále posilovat jejich sebehodnocení a sebedůvěru. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Při nedostatečném naplnění si člověk nevěří, nevěří ve své schopnosti a dovednosti, je nejistý, podceňuje se. Nemá elán, energii, výdrž, vzdává se při prvním neúspěchu, není vytrvalý. Své povinnosti a odpovědnost přesouvá na ostatní osoby ve svém okolí. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

7.4 Potřeba ochrany

Potřeba ochrany znamená potřebu štítu proti nebezpečí, což tedy znamená bezpečí v náruči rodičů, doma, ochrana před pádem, ochrana před špatnými okolními vlivy, před agresí a před špatným zacházením. U dětí odebraných od svých biologických rodičů se v jejich anamnézách často vyskytuje násilí, byť nemusí být páčáno přímo na dětech, ale děti se na něj musí dívat, vyrůstají v něm. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Symbolicky to znamená ochranu práv dítěte i v situacích, kdy nejsou rodiče na blízku. Dítě tak pod vlivem a ochranou rodičů se učí rozeznávat, že na světě jsou kromě dobrých a pozitivních věcí také nebezpečné a ohrožující věci, a že se jim lze vyhnout, případně je prozkoumat bezpečným způsobem. Dítě se tak učí rozpoznávat rizika a nevstupovat do nich. Pokud v rodině dítěte panuje ne-láska, nedá se předpokládat, že tam je uspokojena potřeba ochrany jak na doslovné úrovni, natož pak v symbolické rovině. Pokud dítě vyrůstá v agresivitě a násilí, přijme to za normu, kterou pak může aplikovat i ve svém životě. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Na autonomní rovině je dítě ztotožněno s možnými nebezpečími a je schopno je rozpoznat, vyvarovat se jim, případně se před nimi ochránit a vyřešit je. To samé je schopné také vůči ostatním lidem ve svém okolí. Děti z dětského domova se projevují v nesouladu s touto rovinou – neumí rozpoznat hrozící riziko a vstupují do

něj, čímž leckdy ohrožují nejen sebe, ale také ostatní ve svém okolí. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Při nedostatečném naplnění této potřeby vyrostou z těchto dětí osoby naivní, snadno zranitelné, navazující nebezpečné známosti, často vstupující do rizikových situací, protože neumí dostatečně odhalit rizika. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

7.5 Potřeba limitů (mezí)

Naplnění této potřeby přináší do života dítěte určitý řád a smysl, které, byť to tak často nevypadá, má dítě tolik rádo. Rodiče na ostatních potřebách dávají dítěti najevo, že vše má své hranice a že nelze podléhat neomezeným požadavkům a chutím. Pokud v rodině nefunguje pevné rodičovské vedení vymezující práva a povinnosti jednotlivých členů rodiny a společnosti, dítě vstupuje do života s pocity dezorientace a úzkosti. Děti přitom potřebují řád, protože ten jim přináší pocit jistoty. Jestliže se jedná o rodinu, které hrozí odebrání dítěte, pak je to určitě z důvodů, že se v rodině nedodržují společensky uznávané normy a pravidla. Pak děti nepochytí tyto limity v dobrém slova smyslu. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

V symbolické rovině tato potřeba dává člověku vědět, kdo je a kdo není dobrý. S touto potřebou více než jiné souvisí již dříve zmíněné dvě energie, které provázejí dítě a člověka jeho životem, a to energie tvořit a energie ničit. Rodiče právě nastavenými limity dítěti ukazují, že tyto energie nemohou být nekontrolovatelné, nekonečné. Obě energie musí být provozovány v přiměřené míře, dítě se musí naučit přijímat i negativní reakce. Pokud ovšem dítě vyrůstá v prostředí, kde je naprosto běžný nezájem, násilí a agresivita, dítě těžko pozná dobré stránky věci, pak je pro něj těžké tyto dvě strany mince rozlišovat. Dítě pak je zmatené, dezorientované, neumí rozlišit, kde končí jeho hranice a kde začínají hranice ostatních lidí, porušuje pravidla. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Člověk se naučí respektovat limity, testovat svoje možnosti, přijímat sám sebe, neohrožovat sám sebe ani ostatní ve svém okolí. Naučí se respektovat limity druhých lidí, dojde k poznání, že není všemocný, ale také ani bezmocný. Děti v dětském domově mají často problémy s respektováním určitých hranic a limitů, jak svých, tak ostatních lidí. Mnohem častěji tíhnou k patologickým jevům (užívání alkoholu a drog, záškoláctví,...). Často tak vstupují do rizika, nejen svého, ale ohrožují i ostatní. Protože je nikdo nenaučil respektovat limity, mají pocit, že jsou středem světa. Zapomínají na to, že žijí ve společnosti lidí, kteří také potřebují svůj prostor. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

Nesprávné naplnění přináší člověku pocity neomezenosti, volnosti, všemocnosti, a z toho vyplývající pocity, že nikoho nepotřebuje. Takový člověk je soustředěný sám na sebe a na nikom jiném mu nezáleží. (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009, www.pbsp.cz)

8 Neuspokojené vývojové potřeby

Pokud ovšem dítě nemělo to štěstí vyrůstat v láskyplné, pečující rodině, kde se mu v dostatečné míře dostalo naplnění základních vývojových potřeb, ukládá se mu to hluboko do paměti a pak to ovlivňuje jeho citění a myšlení. Dítě se snaží přijít na to, proč je ochuzováno o základní materiální a citovou péči, avšak stejně vždy dojde k závěru, že tím viníkem je ono samo, že ono samo je špatné, že není normální (Vrtbovská, 2010). Nikdy nedává vinu matce. Dítě si pak nese sebou do svého života určité nedostatky a traumata, negativní emoce, určité citové zatížení, citové oploštění. Projevují se potom u něj poruchy empatie a poruchy sociálních vztahů. Dítě se cítí nenáviděno, opuštěno, zažívá pocity, že není hodno lásky, dále se pak cítí zklamáno, podvedeno, okradeno o svoje základní práva.

V pozdějším věku má snahu s nadělenými negativy do určité míry bojovat, své neuspokojené potřeby doplnit, svůj život obrátit v lepší, tomu předurčenému štěstí se co nejvíce přiblížit (Pesso, Boyden-Pesso, Vrtbovská, 2009). Pokud ovšem zatížení je natolik závažné, štěstí se mnoho nedostaví, život je pak prožíván pod

tlakem, v zoufalství, v neštěstí, v bolesti, projevuje se frustrace, izolace a pocity osamění. Kruh se uzavírá.

Děti v dětském domově často vzpomínají na své rodiče, rády by se k nim vrátily zpět do rodiny. Už dávno zapomněly na vše špatné, co v rodině zažily, na rodiče myslí s láskou, nedávají jim nic za vinu. Ba naopak je omlouvají, hledají vysvětlení pro jejich špatné chování. Často to vztahují na sebe, „však za to můžu já, já jsem se choval špatně“. Pokud se dítěti nepodaří navázat kontakt se svou rodinou, zažívá pocity zklamání. Často se v kontaktu se svými rodiči setká s mnoha sliby, které však nebývají naplněny. O to více pak dítě upadá do beznaděje a prožívá další, mnohem hlubší zklamání. Pod vlivem obrovské touhy dítěte vrátit se k rodičům dítě opět na vše zlé zapomene a snaží se znovu a znovu...

Stejně tak jako dotazované děti v této práci. Jedná se o děti, které v rodinném prostředí strávily jen několik málo let ve svém raném dětství, a již několik let žijí právě v dětském domově.

9 Výzkumné šetření

Cílem práce je zjistit subjektivní zkušenosti dětí vyrůstajících v dětském domově s naplňováním jejich základních vývojových potřeb. Výchozím konceptem potřeb jsou základní vývojové potřeby dle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso. Předpokládá se, že děti, které jejich životní příběh „dovedl“ do dětského domova, pocházejí z prostředí, kde jejich základní vývojové potřeby nebyly v plné míře dostatečně uspokojovány. Zároveň se předpokládá, že pracovníci dětského domova mohou být pro děti v tomto ohledu zástupnými objekty v kontextu naplňování potřeb.

Jako výzkumný problém bylo stanoveno naplňování základních vývojových potřeb u dětí vyrůstajících v dětském domově.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké jsou zkušenosti dětí vyrůstajících v dětském domově s uspokojováním jejich základních vývojových potřeb? Dílčí výzkumné otázky pak jsou: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby místa,

sycení, podpory, ochrany a limitů? Pozornost bude soustředěna k období před umístěním do dětského domova a k průběhu pobytu dětí v dětském domově. Budeme sledovat, jaké mají děti zkušenosti s naplňováním vývojových potřeb s ohledem na osobní historii v interagování s rodičovskými osobami a poté s pečovateli v rámci dětského domova.

10 Výzkumná strategie

K provedení plánovaného výzkumného záměru byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Podle autorů Strausse a Corbinové (Strauss, Corbinová, 1999) se kvalitativní výzkum používá při zkoumání života lidí, jejich příběhů a chování. Vzhledem k tomu, že cílem práce je hlouběji proniknout do problematiky uspokojování potřeb dětí v dětském domově, bylo vhodnější zvolit kvalitativní výzkum. Podle zmíněných autorů je metodou sběru dat obvyklou pro kvalitativní výzkum rozhovor, který také byl zvolen v této práci jako metoda sběru dat. Rozhovor podle jiných autorů (Švaříček, Šed'ová, 2007) se používá s cílem získat pochopení jednání dotazovaných. Otevřené otázky užívané v rozhovoru pomáhají porozumět pohledu dotazovaných. Na základě těchto poznatků byly vytvořeny otázky pro rozhovor, které navazovaly na výzkumné otázky. Za pomoci rozhovorů byly zjišťovány subjektivní pohledy dětí na uspokojování jejich vývojových potřeb. Pro dokreslení rodinného prostředí, ze kterého dotazované děti pocházejí, byly použity jejich rodinné anamnézy.

Data budou analyzována za pomoci otevřeného kódování. Získaná data z rozhovorů byla rozdělena na významové jednotky, kterým byly následně přiřazeny kódy. Vytvořené kódy byly pak systematicky kategorizovány (Švaříček, Šed'ová, 2007). Získaná data byla následně interpretována.

Charakteristika výzkumného souboru

Všichni respondenti, kromě respondenta 4, jsou po celou dobu života v dětském domově v určitém kontaktu se svou biologickou rodinou, dochází u nich v určité míře k návštěvám či pobytům dětí u rodičů během víkendů či o prázdninách.

Období obrovského zájmu o své dítě se střídají v různých nepravidelných cyklech s obdobími absolutního nezájmu a ignorace ze strany rodičů. Děti to přesto nevzdávají, zkouší navázat kontakt znovu a trpělivě čekají na další propuknutí rodičovského citu u svých rodičů. Respondent 4 po celou dobu pobytu v tomto dětském domově není v žádném kontaktu s rodiči, dokonce o nich nemá žádné informace. Jeho citové vazby částečně zachraňují jeho sourozenci, za kterými byl přemístěn právě po ochladnutí vztahu ze strany matky a přerušení návštěv, do stejného dětského domova právě z důvodů udržení alespoň těchto citových rodinných vazeb.

Tabulka č. 1: Přehled otazovaných dětí

Respondent	Věk	Pohlaví	V DD od věku:	Počet let v DD	Kontakt s rodinou
1	17	chlapec	5 let	12 let	ano
2	17	dívka	3 roky	14 let	ano
3	15	chlapec	2 roky	13 let	ano
4	15	chlapec	9 let	6 let	ne
5	12	chlapec	5 let	7 let	ano

Pro dokreslení rodinné situace, ze kterých dotazované děti pocházejí, jsou níže uvedeny jejich rodinné anamnézy, které popisují jejich rodinnou situaci v raném věku a upřesňují důvody jejich cesty od biologických rodičů právě do ústavní péče. Anamnézy jsou zestručněné, nejsou v nich zde uvedeny všechny detaily, které je možné číst v rozsudcích soudů o nařízení ústavní výchovy.

Respondent 1 je nyní ve věku 17 let, narozen otci ve věku 32 let, matce ve věku 24 let, 2. porod, spontánní, v termínu. Ze zprávy dětské lékařky vyplývá, že se u něj jedná o opožděný psychomotorický vývoj, chodit začal v 17 měsících, matka je simplexní osoba, od toho se odvíjí péče o děti. Neumí hospodařit s penězi, neustále si chodí půjčovat peníze, nakupuje na dluh. Mnohokrát dostala v ordinaci sušená mléka a dětské kaše pro děti, brala to vždy jako samozřejmost. Rodina byla v evidenci

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) od 1,5 roku věku hochy. Při návštěvách v rodině sociální pracovnice zjišťovaly velké nedostatky ve vedení domácnosti a v péči o děti. Domácnost byla hodnocena jako silně podprůměrná, vše bylo silně zanedbané, špinavé a neudržované. Rodina neměla dostatek lůžek, děti spaly s rodiči na nepovlečených nebo špinavých postelích. Neměly žádné hračky, pouze video hry. V rodině byl stálý nedostatek potravin a rodiče nebyli schopni udržet a zajistit v pořádku ani oblečení pro děti. Matka fakticky žila s jiným mužem a očekávala s ním narození dalšího dítěte. Odstěhovala se od rodiny a děti ponechala v péči otce, který není schopen potřeby dětí zajistit. I sousedé upozorňovali, že děti strádají. Z přiložené fotodokumentace z domácnosti soud zjistil, že rodina s dětmi žije v podstatě na smetišti. Když byly chlapci 4 roky, matka opustila společnou domácnost a děti ponechala v péči otce. Když mu bylo 5 let, bylo vydáno předběžné opatření k odevzdání dětí do péče dětského domova. O 1,5 roku později byla nařízena ústavní výchova. Z psychiatrického posudku matky vyplývá, že matce brání vychovávat a pečovat o své děti anomální struktura její osobnosti. Jde o psychotickou anomální osobnost a její schopnosti upravit nevhodné chování jsou limitovány mentální retardací. Otec má problémy v sociální oblasti, není schopen vytvořit dětem odpovídající materiální a rodinné zázemí. Chlapec adaptaci v dětském domově zvládl dobře, zdokonalil se v hygienických návycích i sebeobsluze. Odloučení od rodiny přijal bez dlouhodobějšího citového strádání. Nyní je stále v tom samém dětském domově, již tedy 12 let.

Respondent 2 je nyní ve věku 17 let, narozena otci ve věku 41 let a matce ve věku 30 let, z 8. těhotenství (první 4 sourozenci v dětském domově, následně narozena dvojčata, která byla krátce po narození převezena do nemocnice ve stavu ohrožení života - na následky nevhodné péče rodičů jedno z dvojčat zemřelo, druhé z dvojčat je spolu se 7. narozeným dítětem v pěstounské péči). Nad výchovou v rodině byl nařízen dohled, rodina byla často navštěvována OSPOD, neustále byly shledávány nedostatky. Po narození byla dívka umístěna do kojeneckého ústavu, rodiče neměli podmínky pro zajištění řádné výchovy, v opakovaných řízeních bylo zjišťováno, že otec požívá nadměrně alkoholické nápoje, v rodině dochází ke konfliktním situacím. Následně byli rodiče motivováni k abstinenci z důvodu snahy získat dívku zpět do péče. Matka přestala požívat alkoholické nápoje, otec výrazně

pítí alkoholu omezil. Nedalo se předpokládat, že by rodiče, vzhledem k jejich osobnostem, byli schopni bez vnější kontroly soustavně udržovat alespoň uspokojivou úroveň výchovy a péče. Dětská lékařka a pracovnice OSPOD přislíbily pomoc, ústavní výchova tedy nebyla nařízena a nad výchovou nezletilé byl stanoven pouze dohled. Ve věku 1 roku dívky se situace v rodině značně zhoršila. Otec začal ve větší míře požívat alkohol, matka dlužila peníze sousedům. Děti byly zanedbané, špinavé, doma chyběly základní potraviny. Předchozí použitá výchovná opatření se zcela minula účinkem, proto měl soud za to, že za dané situace bylo nařízení ústavní výchovy v zájmu nezletilých. Matka podala odvolání proti nařízení ústavní výchovy. Následně bylo zjištěno, že děti nemají zajištěnou žádnou stravu, v rodině nebyly potraviny, od spolubydlících v domě byly připomínky, že se v rodině požívá alkohol. Bylo proto učiněno opatření, že výplata dávek sociální péče byla zasílána do obchodu, kde rodiče nakupovali potraviny. V rodině také zasahovala policie pro rušení nočního klidu, popíjel se zde alkohol a děti v noci běhaly po chodbě. Ve školách byly připomínky k osobní hygieně dětí, spolupráce s rodiči byla nedostatečná. Nedostatky ve výchově byly řešeny pohovorem při návštěvách v rodině, ale ke zlepšení situace nedocházelo, rodiče si žádné nedostatky nepřipouštěli, byli nekritičtí. Krajský soud tedy rozsudek okresního soudu potvrdil a dívka byla ve věku 2 roky umístěna do dětského domova. Ve věku 8 let byla dívka přijata do dětského diagnostického ústavu na žádost dětského domova pro výchovné problémy. Ze zprávy vyplývá, že dívenka byla emočně deprivovaná, nedokázala si vybudovat přiměřený pocit důvěry v okolní svět ani přiměřenou sebedůvěru. Její vývojové – především emoční - potřeby nebyly nasyceny tak, jak by potřebovala. V prožívání byla se svým životem nespokojená, pociťovala nezakotvení (toužila někam patřit, něco vlastnit, toužila po přijetí). V dětském domově je nyní 14 let.

Respondent 3 je nyní ve věku 15 let, narozen otci ve věku 35 let, matce ve věku 27 let, 3. porod, spontánní, v termínu. Jedná se o mladšího sourozence respondenta 1. Když mu bylo 1,5 roku, matka opustila společnou domácnost a děti ponechala v péči otce. Asi za 3 měsíce se vrátila, v očekávání narození dalšího dítěte, k němuž otec popíral otcovství (na dítě bylo vydáno předběžné opatření k předání do kojeneckého ústavu, rodiče dali souhlas s osvojením). Když byly chlapci 2 roky, bylo vydáno předběžné opatření k odevzdání dětí do péče dětského domova. Rodina byla

v evidenci OSPOD již před narozením chlapce. Při návštěvách v rodině sociální pracovnice zjišťovaly velké nedostatky ve vedení domácnosti a v péči o děti. Domácnost byla hodnocena jako silně podprůměrná, vše bylo silně zanedbané, špinavé a neudržované. Rodina neměla dostatek lůžek, děti spaly s rodiči na nepovlečených nebo špinavých postelích. Neměly žádné hračky, pouze video hry. V rodině byl stálý nedostatek potravin a rodiče nebyli schopni udržet a zajistit v pořádku ani oblečení pro děti. I sousedé upozorňovali, že děti strádají. Z přiložené fotodokumentace z domácnosti soud zjistil, že rodina s dětmi žije v podstatě na smetišti. Ústavní výchova byla nařízena ve věku 3,5 roku chlapce. Z psychiatrického posudku matky vyplývá, že matce brání vychovávat a pečovat o své děti anomální struktura její osobnosti. Jde o psychotickou anomální osobnost a její schopnosti upravit nevhodné chování jsou limitovány mentální retardací. Otec má problémy v sociální oblasti, není schopen vytvořit dětem odpovídající materiální a rodinné zázemí. Chlapec adaptaci v dětském domově zvládl dobře, odloučení od rodiny přijal bez dlouhodobějšího citového strádání. Je zde 13 let. Má hyperkinetický syndrom s poruchou koncentrace pozornosti.

Respondent 4 je nyní ve věku 15 let, narozen otci ve věku 46 let, matce ve věku 32 let. Narozen z 5. těhotenství, porod předčasný, nízká porodní hmotnost, psychomotorický vývoj mírně opožděn. (Při jeho narození byli do nemocnice přivezeni vozem RZP za asistence policie 4 jeho sourozenci. Matka po celou dobu tajila graviditu, i přes opakovaný kontakt sociální pracovníci nezajistila péči o děti po dobu svého pobytu v porodnici, děti při odjezdu do porodnice matka zamkla samotné v bytě. Až na opakované dotazy ošetřujícího personálu přiznává ponechání dětí samotných doma. Za těchto okolností bylo vydáno předběžné opatření a 4 sourozenci byli převezeni do dětského domova.) Rodina byla dlouhodobě pravidelně navštěvována OSPOD. Péče matky vykazovala nedůslednost, domácnost byla nedostatečně vedena. Chlapec ve věku 5 let byl doma ponecháván bez dozoru. Stanovený dohled neplnil svůj účel, počínání matky bylo nezodpovědné, výchovné prostředí u ní nevhodné. Chování matky se za dva roky trvání dohledu zlepšilo jen krátkodobě či účelově. Bývalý druh, u něhož matka s dítětem bydlela, býval opilý, choval se agresivně, ohrožoval ji a nechtěl ji nechat u sebe bydlet. S novým přítelem a dítětem se tedy uchylovala do hotelů a k přátelům. Do školky hocha téměř

neposílala. Bydlela s ním v garáži. Matka nebyla schopna uspořádat své poměry i přes uložený podmíněný trest odnětí svobody za ohrožování výchovy mládeže a zanedbání povinné výživy a dosud neuplynulá zkušební doba. Chlapec byl vystavován stálým změnám prostředí. Zprávou z pedopsychiatrického vyšetření (ve věku 4 let chlapce) byl doporučen celodenní pobyt v mateřské školce, zjištěna byla lehká mentální retardace, nerovnoměrný vývoj a deprivací momenty ve výchově. Chlapec byl sociálně zanedbaný s výraznými projevy citové deprivace s negativním dopadem na psychický, sociální a zejména citový vývoj, který se projevoval hodně nevyváženým vývojem osobnosti, opožďováním v citovém a psychosociálním zrání s rizikem disharmonického a citově nevyváženého vývoje osobnosti. Chlapec neměl adekvátní vzory v rodině pro identifikaci s rodičovskou rolí, matka zanedbávala jeho zdravý vývoj osobnosti, sociální prostředí bylo málo podnětné, psychické potřeby především lásky, citové blízkosti, bezpečí a sounáležitosti nebyly přiměřeně uspokojovány. Ústavní výchova byla nařízena ve věku 8 let chlapce, ale matka podala odvolání proti rozhodnutí soudu. Ve věku 9 let byl umístěn do dětského diagnostického ústavu na základě soudního rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že během pobytu zde zájem matky o dítě úplně ustal, chlapec byl přemístěn ve věku 10 let do jiného dětského domova za svými čtyřmi sourozenci, kde je dosud, tedy již 5 let.

Respondent 5 je nyní ve věku 12 let, narozen otci ve věku 42 let, matce ve věku 24 let, ze 4. těhotenství (sourozenci v pěstounské péči nebo adopci), porod spontánní. Matka dítě opustila 3. den po porodu. Dále chlapec pobýval s matkou v kojeneckém ústavu asi do půl roku věku, poté byli propuštěni do domácí péče. Ve věku 5 let bylo vydáno předběžné opatření z důvodů zanedbávání péče a nástupu matky do výkonu trestu. Chlapec byl tedy umístěn do kojeneckého ústavu, kde poté byla nařízena ústavní výchova. V péči kojeneckého ústavu byl před umístěním soudu již čtyřikrát. Poprvé ihned po narození, kdy v zařízení pobýval společně s matkou. Poté byl zde umístěn na žádost rodičů ve věku necelé 2 roky. Následně se dostavil otec se žádostí o umístění v kojeneckém ústavu ve věku 5 let chlapce. Rodiče v této době spolu nežili, matka se od otce odstěhovala. Jelikož otec péči nezvládal, umístil chlapce v zařízení. Několik dní po umístění však chlapce navštívil společně s matkou, kdy z této návštěvy již dítě do zařízení nevrátili. Chlapec byl tedy propuštěn, kdy byla informována také sociální pracovnice OSPOD. K dalšímu

pobytu chlapce otec opět přivedl týden poté, kdy jej opět z návštěvy nevrátil zpět. Chlapec byl tedy opět propuštěn. I o tomto byla informována pracovnice OSPOD. Krátce na to bylo již vydáno předběžné opatření a chlapec opět přijat na základě tohoto. Po 11 měsících od vydání předběžného opatření byl respondent přemístěn do současného dětského domova, kde tedy již pobývá 6 let.

11 Analýza a interpretace dat

Rozhovory s dotazovanými dětmi byly rozděleny na dvě části. První část rozhovoru a prvních několik otázek je zaměřeno na situaci v rodině a na vzpomínky dotazovaných dětí na tuto dobu. Vzhledem k tomu, že většina dotazovaných dětí byla odebrána z rodiny ve velmi raném věku, moc vzpomínek nemají. S ohledem na jejich tehdy nízký věk lze usuzovat, že jim jejich situace byla vysvětlována přiměřeně k jejich věku, tudíž se může lišit od pravdivé skutečnosti. Jsou patrné i rozdíly ve věku, který děti označily jako svůj příchod do dětského domova, s údajem, který je možné vyčíst z jejich anamnéz. Děti jako důvod svého umístění do dětského domova uváděly hádky rodičů. Všechny dotazované děti měly tehdy ještě úplné rodiny. Děti uváděly, že měly svůj vlastní pokoj, své zázemí, své hračky a že s materiálním prostředím doma byly spokojeny. Což si v několika případech rozporuje s rodinnými anamnézami, které uvádějí pravý opak. Zde je tedy mimo jiné patrné výše zmíněné omlouvání rodičů a „nedávání“ jim nic za vinu, odpuštění jim. S pocitem bezpečí to u dotazovaných dětí nebylo tak jednoznačné, některé děti se necítily doma ohrožené, některé z nich naopak zažívaly hádky, dokonce i násilí, byť ne na sobě. Rozhodně nelze jednoznačně říci, že by se děti u svých rodičů měly stále jen špatně. Děti na pobyt s rodiči vzpomínají také v dobrém, mají různé zážitky, na které rády vzpomínají.

Další část otázek již byla zaměřena na prostředí dětského domova. Otázky byly rozděleny podle jednotlivých vývojových potřeb (podle konceptu vývojových potřeb dle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso). Odpovědi měly ukázat subjektivní pohled dětí na uspokojování svých vývojových potřeb.

Jak již bylo výše uvedeno, data získaná z rozhovorů s jednotlivými dětmi jsou analyzována pomocí metody otevřeného kódování.

Tabulka č. 2: Přehled výsledků otevřeného kódování

Kategorie	Kódy	Vyjádření
Podnětné zázemí	V rodině	U rodičů, doma, prostor, pokoj
	V dětském domově	Tady, v děčáku, prostor, pokoj
Plnohodnotně naplánovaný čas	Záliby a volný čas	Koníčky, můžu dělat
	Otevřená budoucnost	Rád/a bych, chtěl/a bych, sny, plány
Příjemné povzbuzení	Rodina	Chválí, podporují, podrží, pomůžou, povzbudí, pomoc
	Vychovatelé	
	Kamarádi a přátelé	
Bezpečné prostředí a pomoc	Bezpečno	Nebojím se, pomůžou, dávám pozor, pomoc
	Ohrožení	Pomůžou, pomoc, strach, hrozit, bát se
Přijatelné chování	Pravidla	Musí být, souhlasím, dodržovat, zakazovat
	Prosazení	Umím říct, omluvit se

11.1 Kategorie Podnětné zázemí

V kategorii „Podnětné zázemí“ jsou zahrnuty kódy V rodině a v Dětském domově. Respondenti i v rodině vidí podnětné prostředí. Respondent 1 rodinu zmiňuje při vzpomínkách na dřívější situaci, dále pak v souvislosti se svým bezpečím „...*když to je ... někdo z rodiny*“ a s plány po opuštění dětského domova: „*tak*

nejdřív k rodině“. Zázemí v dětském domově hodnotí respondent 1 kladně, je spokojen s prostředím a uvádí ho také v odpovědi na otázku: „Kde se cítíš být nejvíc doma?“ Tady současně uvedl oba zmíněné kódy: „...asi tady a u táty“. Po odchodu z dětského domova by nejprve šel „k rodině“. Respondentka 2 je s prostředím dětského domova spokojená, „někdy se cítí dobře v dětském domově“. Ten také uvádí v situaci, kdy potřebuje pomoci a poradit. Na rodiče asi nevzpomíná příliš v dobrém, uvádí, že „rodiče hodně pili a nechávali nás o samotě...rodiče se pořád hádali a dokonce i bili“. Zato sestru zmiňuje jen v kladných souvislostech, nedovede si život bez ní představit a u ní se cítí být nejvíc doma. Respondent 3 vidí své naděje větší v prostředí dětského domova. Dokazují to jeho výroky: „tady se cítím na správném místě, tady se cítím být nejvíc doma“, stejně tak i „v bezpečí se cítím tady“ a „oporu v ohrožení taky tady“. Dále pak to dokazuje odpověď na otázku: „Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?“ – „To je těžký, mamka nevím kde je a u taťky bych nedostal najíst.“ Vypovídající je také odpověď na otázku „Bez koho si nedovedeš život představit?“ Odpověď zní: „Radši bez rodičů. Kdyby se nepohádali, byl bych u nich.“ Respondent 4 byl v rodině spokojený, v dětském domově je taktéž spokojený. Tady se však už cítí být nejvíc doma a na správném místě, o rodičích uvádí, že „ani nevím, kde jsou“. Z dalších členů rodiny zmiňuje sestru, která je s ním v dětském domově a u které nachází oporu. Respondent 5 zmiňuje tátu v souvislosti se vzorem pro své budoucí povolání a v odpovědi na otázku, kde se cítí být na správném místě. Prostředí dětského domova spojuje s pocitem bezpečí a život si nedovede představit „bez děčáku“.

11.2 Kategorie Plnohodnotně naplánovaný čas

Kategorie „Plnohodnotně naplánovaný čas“ zahrnuje kód Záliby, volný čas, ale spadají sem také koníčky a vše, co by děti chtěly dělat nebo rády dělají. Dále pak kód Otevřená budoucnost. Všichni respondenti se shodli na tom, že mají záliby a určité možnosti, jak trávit volný čas. Všichni také uvádějí různé možnosti výletů a pravděpodobně pobytových zájezdů společně s dětským domovem. Dále se také všichni shodují na tom, že mohou za vychovatele přijít, když potřebují pomoc nebo mají nějaký problém, a ti jim vždy pomůžou. Respondent 1 uvádí v oblasti zálib, že

„je jich dost. Tak baví mě fotbal, florbal, vybíjená.“ Nebo může: *„být s kámoši venku, hrát na počítači, koukat se na televizi“*. S dětským domovem *„jezdíme na různé akce pořádané pro dětské domovy“*. Svou budoucnost vidí jako *„velmi bohatou“* a sní o tom, že by *„chtěl letět do Francie za prací“*. Respondentka 2 jako své záliby uvedla: *„Jezdím na dramaťák a chodím na procházky. A ráda kreslím.“* Jako další možnosti trávení volného času uvedla: *„...připravovat se do školy, chodit ven a pomáhat vychovatelům“*. O své budoucnosti má jasno: chce *„jít do Domu na půl cesty“*, chce *„si najít práci a žít spokojeně, bydlet sama a mít rodinu“*. Respondent 3 by *„rád jezdil na koni. Už jsem to jednou zkoušel... A taky jezdím na kole a na lyžích, a hraju fotbal a ping-pong.“* Jako příklad dalších možností uvedl: *„...s děcákem jezdíváme na dětský den... A taky jsme byli v Praze na hrách, a jezdíme zpívat a prodávat naše výrobky.“* Svou budoucnost vidí ještě jako hodně vzdálenou. Respondent 4 také jako svoje záliby uváděl různé sportovní aktivity a jako další možnosti trávení volného času *„hrát na počítači, koukat se na televizi“*. Do budoucna si plánuje *„sehnat si samostatný bydlení a práci a dostat se do fotbalovýho týmu“*. Podobně se o svých zálibách vyjádřil i Respondent 5. Ten o budoucnosti ještě asi mnoho nepřemýšlel, má jasno pouze v tom, že by *„chtěl být opravář jako táta“*.

11.3 Kategorie Příjemné povzbuzení

Kategorie „Příjemné povzbuzení“ obsahuje tři kódy: Rodinu, Vychovatele, a Kamarády a přátele. Respondent 1 uvádí, že rodiče ho podporovali. Nejvíc doma se cítí *„u svých nejbližších, v dětském domově, u přítelkyně a u táty“*. V rodině cítí podporu, protože tam se chystá vrátit po opuštění dětského domova. Velkou oporou cítí u svých sourozenců, ale v této oblasti také zmiňuje kamarády a přítelkyni. Vychovatelé jsou pro něj také neopominutelnou položkou v podpoře, prožívají s ním jeho úspěchy, *„to mě pak pochválí, povzbudí mě“*. *„Skoro se vším se můžu vychovatelům svěřit, dokážou mnohdy pomoci.“* Když potřebuje poradit, *„tak většinou se zeptám vychovatelů“*. Zdá se, že respondent je v této oblasti spokojen. Respondentka 2 rodiče zmiňuje v negativním smyslu, zato naopak na bratra a sestru vzpomíná v dobrém. *„Doma u ségry“* se cítí být nejvíc doma, *„asi bez ségry“* si

nedovede představit život. Vychovatele zmiňuje často, ať je to v souvislosti podpory, bezpečí, v možnosti požádat o radu nebo pomoc, nebo v pochvalách. Kamarádky spojuje s možností opory v případě zrady a s pocitem bezpečí, se kterým spojuje také vychovatele a rodinu. Respondent 3 uvádí, že *„mamka měla radost z mých úspěchů, ale ne moc, tatku to moc nezajímalo“*. Potvrzuje to odpovědí na otázku *„Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?“* – *„To je těžký, mamka nevím kde je a u tatky bych nedostal najíst.“* Zájem cítí od vychovatelů: *„přijedou se podívat na besídku do školy“*, může se jim svěřit se vším, může se o ně opřít, když ho někdo zradí: *„můžu jim to říct a oni mně pomůžou“*. Vychovatelé ho chválí za úspěchy a může se s nimi pomazlit. Dokonce si bez některých vychovatelů nedovede život představit, na rozdíl od rodičů: *„radši bez nich, kdyby se nepohádali, byl bych u nich“*. Přátele zmiňuje pouze v situaci po opuštění dětského domova, *„tak bych asi šel k přátelům“*. Respondent 4 uvádí rodiče pouze ve vzpomínkách: *„chválili mě, pomáhali mně s úkolama“*, na otázku, zda se nechystá po opuštění dětského domova k rodičům, odpověděl, že *„ty ani nevím, kde jsou“*. Ve vychovatelích vidí možnost *„aby mně poradil“*, může se jim svěřit *„asi skoro se vším“*, *„vychovatel mě chválí, prožívá to se mnou“*, a opřít se může *„o vychovatele, o kámoše ve škole. Vždycky mně pomůžou. A o ségru tady v děcáku.“* Život si nedovede představit *„bez bráchů a bez ségry“*. Respondent 5 v oblasti podpory vůbec nezmiňuje rodiče ani sourozence. Veškerý zájem vidí ve vychovatelích, může se jim svěřit se vším, řekne si jim o pomoc, když potřebuje a vychovatel *„je rád, když přinesu pěknou známku, pochválí mě“*. V případě zrady se může opřít *„o některý kluky tady na děcáku. Ve škole mám taky kamarády.“* V bezpečí se cítí *„tady na děcáku, a doma u táty taky“*. Život si nedovede představit *„bez děcáku“*.

11.4 Kategorie Bezpečné prostředí a pomoc

Kategorie „Bezpečné prostředí a pomoc“ je rozdělena na kódy Bezpečno a Ohrožení. Respondent 1 se v rodině necítil ohrožen. V bezpečí se cítí *„jen tehdy, když to je drahá osoba či někdo z rodiny“*, o své bezpečno se stará *„co to jen jde, snažím se nedělat blbosti“*. V případě ohrožení oporu najde *„v přátelích a kamarádech. U vychovatelů taky.“* Respondentka 2 pocit bezpečí doma příliš

neměla, „*rodiče se pořád hádali a dokonce i bili, taťka sbil i bráchu*“. Svoje bezpečí spojuje s pomocí, tu hledá u vychovatelů. V bezpečí se cítí „*s nějakými vychovateli, s kamarádkama a s rodinou*“. V situaci ohrožení najde oporu „*taky u nich*“. Respondent 3 uvádí: „*Nevím, jestli jsem se doma cítil bezpečně.*“ V bezpečí se cítí v dětském domově, tady také najde oporu, když se cítí být ohrožen. Ohrožen se cítí lidmi „*trochu, jezděj jako blázni, lidi nedávaj pozor. Koleje mně dělaj problémy, jsou pro mě nebezpečný.*“ O své bezpečí se stará tak, že „*dávám na sebe pozor*“. Bezpečněji by se cítil, kdyby na to nebyl sám, „*aby se mnou byl třeba vychovatel*“. Respondent 4 měl doma pocit bezpečí: „*Jo, měl jsem bezpečí, nebili mě.*“ Jistotu také vidí v pomoci od vychovatelů, dává pozor, jezdí opatrně. Na otázku „*Čím se cítíš být ohrožen*“ odpověděl, že „*ničím*“, ale dále uvedl, že v případě ohrožení najde oporu „*u ségry*“. Respondent 5 se doma nebál, „*nebylo čeho*“. V bezpečí se cítí „*tady na děcáku. A doma u táty taky.*“ Ohrožen se cítí „*když jdu sám, aby mě nevzali cizí lidi do auta*“ a proto „*radši nechodím nikde sám*“. „*Řeknu někomu, když se bojím.*“

11.5 Kategorie Přijatelné chování

Kategorie „*Přijatelné chování*“ obsahuje kódy Pravidla a Prosazení. Respondent 1 o pravidlech v rodině prohlašuje: „*Neměl jsem žádná pravidla. Asi jsem si mohl dělat, co jsem chtěl.*“ Co se týče prostředí v dětském domově, uvádí: „*Tak pravidla jsou stanovená a musí se dodržovat, jinak by byl v životě chaos.*“ Dále ale prohlašuje, že pravidla na dětském domově „*vše zakazují*“. Svůj názor prosadit umí „*většinou zvednutím hlasu či si toho nevšímám a jdu dál po svých*“. Při rozzlobení jiné osoby na něj: „*Cítím se stísněný a bezmocný, zalezu si do kouta, časem se to spraví.*“ Respondentka 2 k pravidlům uvádí, že „*musí být stanovená. A já se je snažím dodržovat.*“ Pravidla v dětském domově se jí líbí „*celkem všechny, nemám s tím problém*“. V oblasti prosazení umí protestovat „*nadáváním*“, ale je si také vědoma možnosti omluvy, když se na ni někdo rozzlobí: „*Budu tichá a pak se dotyčnému omluvím.*“ Respondent 3 se k pravidlům vyjadřuje velice stručně „*Pravidla musej být.*“ Dále pak uvádí konkrétní pravidla na dětském domově, která se mu líbí a která ne. Když se mu něco nelíbí: „*Řeknu, že ne. Normálně prostě ne.*“

A když se na něj někdo rozzlobí: „*Omluvím se a dám mu pusy. Ale taky se umím bránit. Nenechám si nadávat, když se mně to nelíbí.*“ Respondent 4 si vzpomněl i na pravidla doma u rodičů: „*Byly stanoveny, pořád jsem něco musel nebo nesměl.*“ Pravidla na dětském domově hodnotí zpočátku váhavě: „*No tak jako jo i ne. Ale tak asi musej bejt stanoveny. Souhlasím se všema, asi to musí bejt.*“ Sebeprosazení mu není cizí: „*Řeknu to, určitě si nenechám nadávat, umím se ozvat.*“ Ale také se umí omluvit, jak sám uvádí. Respondent 5 se k pravidlům vyjádřil: „*Na děcáku máme hodně pravidel, docela dost, mělo by jich být míň.*“ Je si vědom zákazů a také toho, že něco musí (například „*ještě dlouho chodit do školy*“). Když se mu něco nelíbí, „*řeknu mu, ať nás neotravuje*“ a při rozzlobení někým na jeho osobu „*budu taky rozzlobenej, budu nafouklej a ticho. Někdy taky nadávám.*“

12 Diskuze výsledků

Celý výzkum této práce měl přinést odpověď na hlavní výzkumnou otázku: Jaké jsou zkušenosti dětí vyrůstajících v dětském domově s uspokojováním jejich základních vývojových potřeb?

Z výzkumu vzešly závěry mapující zkušenosti dětí s naplňováním jejich vývojových potřeb náhradními pečujícími osobami, jako jsou právě vychovatelé v dětském domově.

Jak odpovědi mnohdy ukazovaly, jednotlivé potřeby jsou vzájemně propojeny, navazují na sebe. Některé otázky přinášely poznatky i k více potřebám. Jak je uvedeno ve shrnutí u každé jednotlivé saturace potřeby, děti mají pozitivní zkušenosti s uspokojováním svých základních vývojových potřeb. Odpovědi na otázky nevykazovaly negativní hodnocení, nespokojenost dotazovaných. Děti se tedy zdají být spokojené se saturací svých potřeb v prostředí dětského domova. Vychovatelé se zdají být zástupnými pečujícími osobami v životě dětí.

V porovnání s teoretickými tezemi charakterizujícími jednotlivé potřeby odpovědi neukázaly na nedostatky v kontextu s uvedenými teoriemi.

Podrobněji vztaženo k dílčím výzkumným otázkám:

Dílčí výzkumná otázka 1 zněla: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby místa?

Z teorie víme, že uspokojení této potřeby přináší člověku nalezení své pozice ve společnosti, v rodině, mezi svými vrstevníky. Člověk potřebuje vědět, že někam patří, že má někde své místo.

Děti v dětském domově žijí ve větší skupině, než by tomu pravděpodobně bylo v biologické rodině. V této oblasti si zde děti nestěžují, zdá se, že za ty roky si zvykly na větší společenství. I své místo, svou pozici si zde pravděpodobně již vybudovaly. Co se týká uspokojení potřeby místa na materiální rovině, jsou děti spokojené s prostředím dětského domova, jsou spokojené s prostorem, který v dětském domově mají. Své zázemí bohužel některé děti příliš nevidí u svých rodičů. Přece jenom si pravděpodobně pamatují negativní zážitky, respektive umí přemýšlet o tom, proč jsou v dětském domově. V právě prožívané době děti své zázemí vidí převážně v dětském domově, ale jsou si vědomy, že toto prostředí jim nemůže poskytovat zázemí nekonečně dlouho. Jsou si vědomy, že přijde doba, kdy budou muset toto zázemí opustit.

Když se tedy tyto poznatky shrnou, děti jsou celkem spokojené s naplňováním potřeby místa v prostředí dětského domova. Tato potřeba, zdá se, je jim satureována.

Dílčí výzkumná otázka 2 zněla: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby sycení?

Z teorie je známé, že potřeba sycení znamená přísun lásky, citů, pozornosti, dostatečné množství podnětů, informací, a otevírání možností pro objevování okolního prostředí, světa.

Co se týče množství podnětů, zdá se to být na střední cestě. V oblasti zájmů a koníčků děti shodně uváděly různé druhy sportovních aktivit. Zdá se tedy, že pohyb jim není cizí a mají určité možnosti, jak aktivně trávit volný čas. Pouze dívka se od hochů lišila. Své zájmy ale také má, jen to nejsou sportovní aktivity. V této oblasti se zdá být potřeba sycení uspokojená. Horší to je s tím úplně volným časem, kde

všechny děti shodně uvedly sledování televize a hry na počítači. Objevily se i jiné zájmy, ale ty byly uváděny až na posledním místě a po delším zamyšlení. V popředí jednoznačně dominovala televize a počítač. Zde ovšem bude uveden poznatek z praxe, kde není možné konstatovat nedostatek podnětů pro děti ze strany vychovatelů, jen dnešní děti nemají zájem o neustálou aktivitu, jsou naprosto spokojené v klidové poloze u televize nebo počítače. To jim bohatě stačí a o podněty a činnosti nemají zájem. Dokonce by se možná dala sledovat určitá „otrávenost“ neustálou společnou organizací a společnými aktivitami u dětí v dětském domově. V dětském domově jsou děti neustále organizovány, proto se u nich mnohdy objevuje již nechuť se zapojit a touha po naprostém volnu a klidu někde o samotě. Otevírání možností pro objevování okolního prostředí a světa se zdá být také dostatečné, děti byly schopné si vzpomenout na různé výlety a aktivity konané mimo dětský domov a v různých koutech. Stejně tak teoretické objevování světa: děti vědí, kde hledat potřebné informace. Nejčastěji by se obrátily s žádostí o pomoc na své vychovatele nebo by si potřebné informace vyhledávaly na počítači. Ve svých plánech do budoucna se příliš nespolehnají na své rodiny, na možnost poskytnutí zázemí u svých biologických příbuzných. Jsou si vědomy, že v tomto prostředí nebylo něco v pořádku a že se nemohou na rodinu spolehnout. Jeden dotazovaný vidí dokonce větší oporu ve svých kamarádech než ve své rodině. V jejich plánech do budoucna se objevuje snaha postavit se na vlastní nohy, žít svůj vlastní život. Některé plány se zdají být tak trochu naivní, snové. Což by potvrzovalo výše zmiňovanou obrannou reakci na pocity doprovázené nenaplněnou potřebou místa – na pocity, že nikam nepatří, nikde nemají své místo, a následné úniky mimo realitu, do „mimozemského“ prostředí, do snění.

I tato potřeba zdá se být v přiměřené míře v dětském domově saturována. Jen vedlejší otázkou zde je, zda jsou děti otevřené pro naplňování této potřeby, nebo naopak zda se před touto potřebou teď již více neuzavírají a nejsou pro svou pohodlnost spokojeny s málem, se kterým si myslí, že si v životě vystačí.

Dílčí výzkumná otázka 3 zněla: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby podpory?

Teorie říká, že děti musí být podporovány v získávání znalostí, dovedností, zkušeností, v objevování světa. Potřebují být povzbuzovány, potřebují zvyšovat své sebevědomí a sebejistotu, potřebují si zvyšovat svou odolnost a vytrvalost. Konečným výsledkem má být postupný přechod do samostatného života, schopnost se postarat sám o sebe a orientovat se v okolním světě, ve společnosti.

S podporou, zdá se, jsou děti spokojené. Vychovatelé je podporují, věnují se jim, mají o ně zájem, jsou dětem kdykoliv k dispozici. Děti si v odpovědích libovaly, jak je vychovatelé chválí, když jsou úspěšné, když se jim něco podaří, když nosí pěkné známky. Zvyšování sebevědomí a sebedůvěry tedy není neobvyklé, děti jsou povzbuzovány a chváleny. Stejně tak v tíživých situacích děti vidí možnost obrátit se na vychovatele, svěřit se jim s problémy, požádat je o pomoc, když si neví rady. Děti se mohou svým vychovatelům svěřit, jak převážně uváděly „skoro se vším“. Další možnosti podpory a opory děti vidí ve svých kamarádech, se kterými v dětském domově vyrůstají, tedy ve stejné rovině jako se sourozenci v biologické rodině. Respondenti 1, 2 a 3 mají stále ještě potřebu se mazlit, hledat podporu na doslovné úrovni, přímo v náručí. U vychovatelů tu možnost mají, případně ji hledají u svých sourozenců. Dětem je nabízeno dostatečné množství možností pro objevování okolního světa, mají možnosti vyjízdet mimo svůj domov, tím tedy odstraňovat bariéru „skleníkových dětí“ a připravovat se na samostatný život.

Tato potřeba je tedy saturována v dostatečné míře, děti jsou podporovány, na zvyšování jejich sebedůvěry se pravděpodobně neustále a průběžně pracuje. Děti mají možnost „vzít“ si od svých vychovatelů to, co potřebují, co jim chybí. Z osobních zkušeností lze uvést, že děti jsou podporovány v samostatnosti a připravovány na budoucí samostatný vstup do života. Tato oblast bývá kladena jako jeden z nejtěžejnějších úkolů pro osamostatnění dětí a vypuštění do života.

Dílčí výzkumná otázka 4 zněla: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby ochrany?

Teorie uvádí, že potřeba ochrany znamená ochranu před hrozícím nebezpečím. Při dostatečném naplnění této potřeby by děti měly umět rozeznávat dobré a pozitivní věci od těch nebezpečných a ohrožujících. Rizikovým situacím by

se měly umět vyhnout, nevstupovat do nich, respektive je vyřešit bezpečným způsobem. Stejně tak, jako by neměly ohrožovat sebe, tak by také neměly ohrožovat své okolí.

Jako bezpečné místo děti v otázkách označovaly často dětský domov a prostředí se svými kamarády, nebo také u své rodiny. Bezpečné prostředí dětského domova také dokazují dětmi uvedené odpovědi, že se mohou vychovatelům svěřit a na vychovatele se obrátit, pokud mají nějaký problém. Děti se často cítí dobře v kolektivu svých kamarádů, ať už to jsou kamarádi coby „sourozenci“ v dětském domově, nebo nově navázaná přátelství ve školách a v dalších prostředích. To, že se děti cítí bezpečně ve svých rodinách, dokazuje, že děti již zapoměly na všechno špatné, co se v jejich rodině dělo, rodičům vše již odpustily a stále touží po návratu do své rodiny, věří, že by vše mohlo být v pořádku. Děti jsou si vědomy situací, které by je mohly ohrožovat a mají znalosti o tom, jak těmto rizikům předcházet. Jsou obeznámeny s ochrannými pomůckami při sportech, zdá se, že se umějí chovat v silničním provozu. V neznámém prostředí mívají děti negativní pocity. Přitom ale, jak vyplývá z některých otázek a odpovědí dětí, vychovatelé se snaží děti seznamovat s neznámým prostředím a s okolním světem podnikáním různých výletů do těchto prostředí. V této oblasti by pravděpodobně nebylo od věci stále více posilovat sebedůvěru dětí vedoucí k potlačení nežádoucích pocitů v neznámých prostředích a situacích.

I zde se zdají být děti spokojeny se saturací své potřeby. Děti umí rozpoznat hrozící riziko a do takových situací pak nevstupují.

Dílčí výzkumná otázka 5 zněla: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby limitů?

Z teorie víme, že naplnění potřeby limitů přináší každému jedinci do života určitý řád a smysl. Vyznačuje určité hranice u každé z výše jmenovaných potřeb, dává najevo, že není možné podléhat neomezeným požadavkům a chutím. Každý potřebuje ve svém životě určitý řád, neboť ten mu přináší pocity jistoty. Děti se musí naučit respektovat pravidla a hranice, musí si být vědomy, že jejich hranice nejsou

neomezené, ale někde končí. Na ty pak navazují hranici jiných lidí. A to se musí děti naučit rozlišovat a respektovat.

Z odpovědí vyplývá, že děti si jsou plně vědomy, že pravidla musí být stanovena, že život musí mít určitý řád. Děti jsou schopné pravidla respektovat. S některými pravidly však nesouhlasí, zdají se jim být zbytečně přísná. U jednoho dotazovaného se objevil názor, že stanovená pravidla vše zakazují. Což dokazuje nesprávně položené základy limitů z původních rodin, kde, jak je patrné z rodinných anamnéz dotazovaných dětí, nebyly dodržovány společensky uznávané normy a pravidla, a děti si tak nemohly odnést vzorové příklady. Určité limity ale děti nastaveny mají, vesměs jsou schopny respektovat práva a hranice ostatních lidí, jsou potom schopny uznat svoji chybu, případně se za nerespektování hranic omluvit. Co se týče sebedůvěry, děti mají, zdá se, dostatečnou míru sebezpůsobení. Když se jim něco nelíbí, umí se ozvat, protestovat. Avšak zdá se, že děti také umí uznat svou chybu a napravit ji. Děti snad nemají pocity volnosti, neomezenosti a z toho vyplývající pocity, že nikoho nepotřebují. Jsou si vědomy, že ve svém životě nemohou být samy, že potřebují oporu a podporu ostatních lidí. Nejčastěji jako svou oporu uvádějí prostředí dětského domova, vychovatele, dále pak své kamarády a sourozence. Tentokrát se v odpovědích neobjevovali rodiče – děti jsou si vědomy nemožnosti u svých rodičů hledat oporu, počítají s tím, že se budou muset bez jejich pomoci obejít a postavit se na vlastní nohy.

Uspokojování této potřeby zřejmě vykazuje určité rezervy, které však nejsou důsledkem práce vychovatelů, ale nesprávně položeným základem z biologické rodiny a z raného věku dítěte. Zde je nutné dětem neustále opakovat a vštěpovat důležitost stanovených hranic a limitů, důležitost konečnosti osobního prostoru, na který navazují osobní prostory ostatních lidí ve společnosti.

13 Závěr

Tématem této bakalářské práce byla saturace základních vývojových potřeb u dětí, které jsou umístěny v dětském domově. Práce na svém začátku vycházela z předpokladu, že vychovatelé v dětském domově nemohou v plném rozsahu

nahradit dětem jejich biologické rodiče, nemohou nahradit stoprocentně prvotní pečující osobu a následně ani dohnat nedostatky vzniklé absencí této osoby v počátečních fázích vývoje dítěte, a to z důvodu absence citového pouta mezi dítětem a vychovatelem. Zároveň dalším předpokladem bylo, že pracovníci dětského domova mohou být pro děti v tomto ohledu zástupnými objekty v kontextu naplňování potřeb.

Děti žijící v dětských domovech nejsou zde umístěny náhodou. Tyto děti neměly to štěstí vyrůstat ve svých biologických rodinách, neboť o ně rodiče nepečovali, bytové a materiální podmínky byly neuspokojivé, často až nevhodné, rodiče nedávali dětem stravu, neposílali je do školy, nezajišťovali jim ani tu nejzákladnější zdravotní péči. To je výčet nedostatků týkajících se biologické stránky života. Co se týče psychické roviny jejich života, rozhodně to není o nic lepší. Rodiče neuspokojovali jejich základní vývojové potřeby, nedopřávali jim pocit lásky, bezpečí, jistoty a sounáležitosti. V mnohé odborné literatuře se píše o důležitosti uspokojování základních vývojových potřeb dítěte v jeho raném vývoji. Děti již od narození potřebují zažívat pocit, že jsou něčí, že k někomu patří, že je má někdo rád a že je někdo, kdo o ně bude pečovat. Pokud tomu tak není, rozhodně nemůže docházet ke zdravému vývoji dětské osobnosti. Tyto děti si pak do svého budoucího života nesou obrovské zatížení své osobnosti, nemohou se příliš radovat ze života. Neuspokojené potřeby z jejich nitra nemizí, děti si je nesou sebou dál celým svým životem až do dospělosti. A samozřejmě se nepřímou a nevědomě snaží dodatečně dosáhnout jejich naplnění v ostatních vztazích v interakci s dalšími osobami – vychovateli, coby zástupnými objekty, které je provázejí v jejich dalším životě.

Z toho důvodu byla tato bakalářská práce zaměřena na subjektivní zkušenosti těchto dětí s naplňováním jejich základních vývojových potřeb. V dětských domovech se pedagogičtí zaměstnanci – tety, strejdové – snaží snížit toto zatížení pocházející z biologické rodiny. Děti potřebují od svého vychovatele/ky zažívat pocit porozumění, přijetí, spoluúčasti, pochopení. Otázkou tedy je, v kterých oblastech jsou děti spokojené, v kterých jim náhrada rodičů pečujícími vychovateli dětského domova postačuje. A naopak, ve kterých oblastech dětem něco chybí, nejsou spokojené, ve kterých jim vychovatel nemůže dohnat neuspokojené potřeby.

A na toto téma právě byl zaměřený výzkum realizovaný v rámci této práce. Hlavní výzkumnou otázkou, která byla na počátku práce stanovená, tedy bylo: Jaké jsou zkušenosti dětí vyrůstajících v dětském domově s uspokojováním jejich základních vývojových potřeb? Dílčí výzkumné otázky pak byly rozděleny podle konceptu vývojových potřeb dle Alberta Pessa a Diane Boyden-Pesso, a to: Jaké jsou zkušenosti dětí s uspokojováním potřeby místa, sycení, podpory, ochrany a limitů?

Výsledky výzkumu může zkreslovat náročnost jednotlivých otázek i celého tématu pro dotazované děti s ohledem na jejich věk a někdy také jejich sníženou inteligenci. Děti si již dokáží uvědomovat důvody svého umístění v ústavní péči, stydí se za své rodinné prostředí, a proto jejich některé odpovědi mohou být neupřímné. Děti se za svou situaci stydí a nerady o ní mluví, proto jejich odpovědi jsou velmi krátké a stručné. Výsledek může být limitován výběrem všech respondentů ze stejného prostředí, jinde mohou být výsledky odlišné.

Z výsledků provedeného výzkumného šetření vyplývá, že ze subjektivního pohledu jsou děti s uspokojováním svých základních vývojových potřeb v prostředí dětského domova spokojené. Z výzkumu nevzešly žádné negativní výsledky vůči dětskému domovu a jeho zaměstnancům – vychovatelům. Vychovatelé jsou schopni v rámci možností saturovat momentální základní vývojové potřeby dětí. Děti sice často vzpomínají na rodinné prostředí, rády by se do něj vrátily, ale jsou si také vědomé toho, že tam nebylo něco v pořádku. Pocity mají pravděpodobně smíšené, ale z jejich výpovědí je patrné, že jsou za život v dětském domově vděčné.

Závěry zprostředkované z provedeného výzkumu jsou, alespoň pro mě, velmi překvapivé, a to v pozitivním slova smyslu. Jak již několikrát bylo výše uvedeno, byl vysloven předpoklad, že vychovatelé v dětském domově, byť pedagogičtí profesionálové, nemohou dětem v plné míře nahradit jejich biologické rodiče. Toto však závěry z provedeného výzkumu nepotvrzují, zdá se totiž, že děti – respondenti výzkumného šetření – jsou spokojené se saturací svých vývojových potřeb, byť ji nemohou hledat u svých rodičů, ale právě u vychovatelů v dětském domově.

Další výzkumná šetření by mohla směřovat k ostatním věkovým kategoriím a také do dalších ústavních zařízení, pro porovnání, zda by se zjištěné výsledky

potvrdily. Také by mohlo být provedeno porovnání se skupinou dětí, které mají častý a pravidelný kontakt se svou rodinou.

Z výsledků výzkumu lze vyvodit závěry přínosné pro výchovatskou práci s dětmi už tak dost sociokulturně zatíženými pro zlepšení jejich životní situace, pro snížení deficitu v uspokojení jejich základních vývojových potřeb a pro snadnější vstup do jejich budoucího samostatného života. Práce je určena pro moji výchovatskou práci a pro práci mých dalších kolegů, kteří by mohli z výsledků výzkumu výtěžit maximální přínos pro jejich další výchovatskou práci, pro zlepšení prostředí a podmínek, ve kterém děti vyrůstají a ve kterém je potřeba zastupovat biologické rodiče. Nadále by se v této oblasti však mělo pokračovat a posouvat hranice v uspokojování základních vývojových potřeb v prostředí dětského domova. Vychovatelé by se měli zaměřit na orientaci dětí v sociokulturním prostředí a na přípravu na jejich budoucí samostatný život. Dále by vychovatelé měli pracovat na snížení deficitu, které si děti někde hluboko ve svém nitru nesou do svého života, a měli by uvolňovat hranice pro dodatečné naplnění v interakci s náhradními osobami.

14 Seznam použité literatury

- BOWLBY, J. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
- DRAPELA, V. *Přehled teorie osobnosti*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-505-9.
- LANGMEIER, J. a MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8.
- PESSO, A.; BOYDEN-PESSO, D. a VRTBOVSKÁ, P. *Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 80-86620-15-8.
- ROUSSEAU, J. J. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc: R. Promberger, 1926.
- STRAUSS, A. a CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠVARÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-0956-0.
- VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2010. ISBN 80-86620-20-4.
- www.pbsp.cz
- Úmluva o právech dítěte. [on-line] OSN [cit. dne 14. 11. 2014]. Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

15 Seznam příloh

Příloha A: Otázky pro rozhovor

Příloha B: Přepis rozhovoru – respondent č. 1

Příloha C: Přepis rozhovoru – respondent č. 2

Příloha D: Přepis rozhovoru – respondent č. 3

Příloha E: Přepis rozhovoru – respondent č. 4

Příloha F: Přepis rozhovoru – respondent č. 5

Příloha A: Otázky pro rozhovor

Prostředí v rodině:

Kolik let ti bylo, když jsi přišel/a do DD?

Co vedlo k tomu, že jsi přišel/a sem? Jak ses sem dostal/a? S kým jsi sem přijel/a?

Než jsi sem přišel/a, jak jste doma žili? Byli tam rodiče?

Jak vypadalo vaše bydlení? Měl/a jsi svoje vlastní zázemí, svůj vlastní pokojíček?

A jak jsi byl/a spokojená třeba s hračkami nebo věcmi, které sis přál/a?

Jak bys zhodnotil/a množství lásky, kterou ti maminka tehdy projevovala?

Jak ses cítil/a doma? Měl/a jsi pocit bezpečí, jistoty?

Jak tě za tvé úspěchy rodiče chválili? A povzbuzovali tě, když se ti třeba něco nedařilo?

Jaké jsi měl/a možnosti navštěvovat zájmové kroužky, podporovali tě rodiče v tvých zájmech?

Jaké jsi měl/a doma povinnosti (kromě školních)? Třeba nakupovat nebo uklízet nebo něco takového.

Jak to bylo ve Tvém životě s rodiči s řádem a pravidly?

Jaký nejsilnější příjemný zážitek si pamatuješ ze života v rodině?

A jaký nejsilnější negativní zážitek...?

Prostředí v dětském domově:

Jaký máš prostor ve svém pokoji? Co říkáš na to, kolik vás je na pokoji?

O čem často sníš, jaké máš představy o svém životě?

Kde se cítíš na správném místě?

Kde se cítíš být nejvíc doma?

Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?

Jaké máš záliby, koníčky ve volném čase, co tě baví?

Co všechno můžeš ve volném čase v domově dělat?

Jak si poradíš s nějakou neobvyklou situací (třeba když ti ujede autobus)?

Kam jezdíváte na výlety mimo místo domova?

Jak si plánuješ svou budoucnost?

Jak si umíš poradit, když něco nevíš a potřebuješ to zjistit?

Jak se cítíš být podporován a kým?

S čím se můžeš vychovatelům svěřit?
Jak podporuješ sám sebe, když jde do tuhého? Co ti v tom případě pomůže
k povzbuzení a dokončení?
O koho se můžeš opřít, když tě někdo zradí, podrazí?
S kým se můžeš v domově pomazlit?
Jak se vypořádáš s něčím, co se ti nedaří?
Jak s tebou vychovatel prožívá tvé úspěchy?
Jak protestuješ, když se ti něco nelíbí? Jak dáváš najevo svůj názor?
Kdy, kde a u koho/ s kým se cítíš v bezpečí?
Kde najdeš oporu, když se cítíš ohrožený/á?
Jak se staráš ty sám/sama o svoje bezpečí?
Jak se cítíš v neznámém prostředí?
Čím se cítíš být ohrožen/a?
Co by ti pomohlo cítit se bezpečněji?
Co říkáš pravidlům? Jak si s pravidly „rozumíš“?
Jaká pravidla stanovená v dětském domově se ti líbí?
A jaká naopak se ti nelíbí?
Jak se zachováš, když se na tebe někdo rozzlobí?
Bez koho si nedovedeš život představit?

Příloha B: Přepis rozhovoru – respondent č. 1

Prostředí v rodině:

Kolik let ti bylo, když jsi přišel/a do DD?

Bylo mi 6 let.

Co vedlo k tomu, že jsi přišel/a sem? Jak ses sem dostal/a? S kým jsi sem přijel/a?

Vedly k tomu hádky rodičů v rodině. Přijel jsem na děcák se dvěma bratry.

Než jsi sem přišel/a, jak jste doma žili? Byli tam rodiče?

Ano, rodiče doma byli, byli jsme úplná rodina.

Jak vypadalo vaše bydlení? Měl/a jsi svoje vlastní zázemí, svůj vlastní pokojíček?

Měli jsme rodinný dům. Ano, měli jsme vlastní pokojíček.

A jak jsi byl/a spokojená třeba s hračkami nebo věcmi, které sis přál/a?

Byl jsem nad míru spokojen, měl jsem hodně hraček, všechno co jsem si přál.

Jak bys zhodnotil/a množství lásky, kterou ti maminka tehdy projevovala?

Asi normálně, jako všude, mamka si se mnou a s bratry hrála.

Jak ses cítil/a doma? Měl/a jsi pocit bezpečí, jistoty?

Ano, měl jsem takový pocit. Neměl jsem pocit, že by mně mohlo něco hrozit.

Jak tě za tvé úspěchy rodiče chválili? A povzbuzovali tě, když se ti třeba něco nedařilo?

Ano, rodiče mě chválily, povzbuzovaly, a byl jsem za to rád.

Jaké jsi měl/a možnosti navštěvovat zájmové kroužky, podporovali tě rodiče v tvých zájmech?

Bohužel ne, na kroužky jsem začal chodit až na domově.

Jaké jsi měl/a doma povinnosti (kromě školních)? Třeba nakupovat nebo uklízet nebo něco takového.

Tak určitě nakupování a starání se o mladšího sourozence. A taky uklízet.

Jak to bylo ve Tvém životě s rodiči s řádem a pravidly?

Neměl jsem žádná pravidla. Asi jsem si mohl dělat, co jsem chtěl.

Jaký nejsilnější příjemný zážitek si pamatuješ ze života v rodině?

Tak nejlepší zážitek byl pro mě podívat se do ZOO.

A jaký nejsilnější negativní zážitek...?

A co se týče toho negativního, tak odchod z rodiny do DD.

Prostředí v dětském domově:

Jaký máš prostor ve svém pokoji? Co říkáš na to, kolik vás je na pokoji?

Co se týče prostoru, tak veliký, na pokoji jsme po 3. A vůbec si nestěžuji. Mám vše, co potřebuji.

O čem často sníš, jaké máš představy o svém životě?

Tak sním o tom, že bych chtěl letět do Francie za prací.

Kde se cítíš na správném místě?

Tak všude tam, kde jsem s kamarády a přáteli.

Kde se cítíš být nejvíc doma?

U svých nejbližších, takže asi tady, u přítelkyně a u táty.

Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?

Tak nejdřív k rodině a pak začít sám se starat o sebe.

Jaké máš záliby, koníčky ve volném čase, co tě baví?

Tak co se týče zálib, je jich dost. Tak baví mě fotbal, florbal, vybíjená.

Co všechno můžeš ve volném čase v domově dělat?

Být s kámoši venku, hrát na počítači, koukat se na televizi.

Jak si poradíš s nějakou neobvyklou situací (třeba když ti ujede autobus)?

Nechám si napsat omluvenku v případě ze školy, a počkám na další. Nejsem malý kluk, umím si poradit, a když tak mám telefon u sebe.

Kam jezdíváte na výlety mimo místo domova?

Tak ani ne na výlety, spíše jen za kamarády a příbuznými. Jo a jezdíme na různé akce pořádané pro dětské domovy.

Jak si plánuješ svou budoucnost?

Má budoucnost je velmi bohatá, ale nebudu spěchat, počkám, jak se to bude vyvíjet.

Možná ještě nějaká další škola.

Jak si umíš poradit, když něco nevíš a potřebuješ to zjistit?

Tak většinou se zeptám vychovatelů nebo se kouknu na internet, tam se dá najít všechno.

Jak se cítíš být podporován a kým?

Svým starším bratrem, s ním můžu všechno probrat a on mně poradí, povzbudí.

S čím se můžeš vychovatelům svěřit?

Skoro se vším, dokážou mnohdy pomoci. Nemám problém za nimi jít, když něco potřebuju.

Jak podporuješ sám sebe, když jde do tuhého? Co ti v tom případě pomůže k povzbuzení a dokončení?

Kamarádi a legrace, co panuje mezi námi. Je mně dobře s nima, vzájemně se hecujeme.

O koho se můžeš opřít, když tě někdo zradí, podrazí?

Tak je dost lidí, kteří by mně podali ruku, vychovatelé, sourozenec atd.

S kým se můžeš v domově „pomazlit“?

S bráchou.

Jak se vypořádáš s něčím, co se ti nedaří?

Zkouším to znovu a lépe, snažím se, nevzdávám to hned.

Jak s tebou vychovatel prožívá tvé úspěchy?

Velmi dobře. Jsou rádi, když mi něco vyjde nebo jde ve škole. To mě pak pochválí a povzbudí mě.

Jak protestuješ, když se ti něco nelíbí? Jak dáváš najevo svůj názor?

Většinou zvednutím hlasu či si toho nevšímám a jdu dál po svých.

Kdy, kde a u koho/ s kým se cítíš v bezpečí?

Tak v bezpečí se cítím jen tehdy, když to je drahá osoba či někdo z rodiny.

Kde najdeš oporu, když se cítíš ohrožený/á?

Tak oporu najdu v přátelích a kamarádech. U vychovatelů taky.

Jak se staráš ty sám/sama o svoje bezpečí?

Starám se, co to jen jde, snažím se nedělat blbosti.

Jak se cítíš v neznámém prostředí?

Stísněně.

Co by ti pomohlo cítit se bezpečněji?

Tak nejlepší by bylo mít kolem sebe kamarády.

Co říkáš pravidlům? Jak si s pravidly „rozumíš“?

Tak pravidla jsou stanovená a musí se dodržovat, jinak by byl v životě chaos.

Jaká pravidla stanovená v dětském domově se ti líbí?

Skoro žádná, páč vše zakazují.

A jaká naopak se ti nelíbí?

Nemohu si stěžovat, jsou skoro stejná.

Jak se zachováš, když se na tebe někdo rozzlobí?

Cítím se stísněný a bezmocný, zalezu si do kouta, časem se to spraví.

Bez koho si nedovedeš život představit?

Bez přátel, svých sourozenců a bez přítelkyně.

Příloha C: Přepis rozhovoru – respondent č. 2

Prostředí v rodině:

Kolik let ti bylo, když jsi přišel/a do DD?

Asi 3.

Co vedlo k tomu, že jsi přišel/a sem? Jak ses sem dostal/a? S kým jsi sem přijel/a?

Doma se naši hádali a neměli jsme doma jídlo. Přijela jsem s bráchou a se ségrou.

Než jsi sem přišel/a, jak jste doma žili? Byli tam rodiče?

Oba. Přijela si pro nás sociálka a ta nás odvezla.

Jak vypadalo vaše bydlení? Měl/a jsi svoje vlastní zázemí, svůj vlastní pokojíček?

Měli jsme svůj pokoj s bráchou a se ségrou.

A jak jsi byl/a spokojená třeba s hračkami nebo věcmi, které sis přál/a?

Měly jsme hračky na půl se ségrou.

Jak bys zhodnotil/a množství lásky, kterou ti maminka tehdy projevovala?

Moc se se mnou nemazlila, rodiče hodně pili a nechávali nás o samotě.

Jak ses cítil/a doma? Měl/a jsi pocit bezpečí, jistoty?

Moc ne, rodiče pořád hádali a dokonce i bili, tatka sbil i bráchu.

Jaký nejsilnější příjemný zážitek si pamatuješ ze života v rodině?

Ségra mně vyprávěla, jak jsem jí plácla, když jsme se tahaly o panenku.

A jaký nejsilnější negativní zážitek...?

Nevím.

Prostředí v dětském domově:

Jaký máš prostor ve svém pokoji? Co říkáš na to, kolik vás je na pokoji?

Na pokoji jsme 3 holky a nevadí mně to, jsem spokojená, mám tam svoji skříň, stolek, postel.

O čem často sníš, jaké máš představy o svém životě?

Chtěla bych si dodělat školu a jít ještě na jinej obor. No a pak pracovat to, co se teď učím ve škole, pečovatelku.

Kde se cítíš na správném místě?

Někdy se cítím dobře v dětském domově, je to tu fajn.

Kde se cítíš být nejvíc doma?

Doma, u ségry. Ted' za ní docela jezdím na prázdniny, voláme si.

Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?

Do Domu na půl cesty.

Jaké máš záliby, koníčky ve volném čase, co tě baví?

Jezdím na dramaťák a chodím na procházky. A ráda kreslím.

Co všechno můžeš ve volném čase v domově dělat?

Připravovat se do školy, chodit ven a pomáhat vychovatelům. Ráda jim pomáhám.

Jak si poradíš s nějakou neobvyklou situací (třeba když ti ujede autobus)?

Zavolám na domov a oni mně pomůžou, řeknou, co mám dělat. Třeba mně nadiktujou, kdy mně jede další.

Kam jezdíváte na výlety mimo místo domova?

Na tábory, na dovolenou, k rodičům a na brigády.

Jak si plánuješ svou budoucnost?

Najít si práci a žít spokojeně. Bydlet sama a mít rodinu.

Jak si umíš poradit, když něco nevíš a potřebuješ to zjistit?

Například z internetu a z knížek, nebo mně vychovatelé pomůžou. Třeba mně pomáhaj s domácíma úkolama.

Jak se cítíš být podporován a kým?

Z úspěchů ve škole. Podporujou mě učitelky a vychovatelé. Když jsem byla menší, vychovatelé se jezdili podívat na moje besídky ve škole, a teď bylo hodně vychovatelů na mém plese.

S čím se můžeš vychovatelům svěřit?

O problémech ve škole, o problémech v rodině a s ostatními děckama.

Jak podporuješ sám sebe, když jde do tuhého? Co ti v tom případě pomůže

k povzbuzení a dokončení?

Poprosím o pomoc.

O koho se můžeš opřít, když tě někdo zradí, podrazí?

O kamarády, o vychovatele a o pana ředitele. Ty mně vždycky poraděj.

S kým se můžeš v domově „pomazlit“?

Třeba když se mně stýská, tak třeba s vychovatelem. Když mně je smutno, můžu přijít za vychovatelem.

Jak se vypořádáš s něčím, co se ti nedaří?

Zkusím to znovu, až se mně to podaří. Anebo si řeknu o pomoc.

Jak s tebou vychovatel prožívá tvé úspěchy?

Docela dobře, pochválí mě. Když dostanu špatnou známku, tak si ji musím napravit.

Jak protestuješ, když se ti něco nelíbí? Jak dáváš najevo svůj názor?

Nadáváním.

Kdy, kde a u koho/ s kým se cítíš v bezpečí?

S nějakými vychovateli, s kamarádkama a s rodinou.

Kde najdeš oporu, když se cítíš ohrožený/á?

Taky u nich.

Jak se cítíš v neznámém prostředí?

Špatně.

Čím se cítíš být ohrožen/a?

Hrozila mně třídní důtka. A třeba v autobuse, když je sníh, že zapadneme.

Co říkáš pravidlům? Jak si s pravidly „rozumíš“?

Pravidla musí být stanovená. A já se je snažím dodržovat.

Jaká pravidla stanovená v dětském domově se ti líbí?

Celkem všechny, nemám s tím problém.

A jaká naopak se ti nelíbí?

Třeba večerky, o víkendu jsou moc brzo.

Jak se zachováš, když se na tebe někdo rozzlobí?

Budu tichá a pak se dotyčnému omluvím.

Bez koho si nedovedeš život představit?

Asi bez ségry.

Příloha D: Přepis rozhovoru – respondent č. 3

Prostředí v rodině:

Kolik let ti bylo, když jsi přišel/a do DD?

2 roky.

Co vedlo k tomu, že jsi přišel/a sem? Jak ses sem dostal/a? S kým jsi sem přijel/a?

Tatka a mamka se pohádali, nadávali si sprostě. Neměli peníze, ale automaty nehráli. Já jsem byl v kočárku, ale slyšel jsem, jak se hádaj.

Než jsi sem přišel/a, jak jste doma žili? Byli tam rodiče?

Oba.

Jak vypadalo vaše bydlení? Měl/a jsi svoje vlastní zázemí, svůj vlastní pokojíček?

Já jsem měl kolíbkou v obýváku. Ale nevím, jestli bratři měli svůj pokojíček.

A jak jsi byl/a spokojená třeba s hračkami nebo věcmi, které sis přál/a?

S kamionem jsem si hrál a taky s klackama venku. Hraček jsem měl hodně, byl jsem spokojený.

Jak bys zhodnotil/a množství lásky, kterou ti maminka tehdy projevovala?

Mamka se o mě starala, kojila mě, mazlila se se mnou. Víc než tatka, ten furt někam odcházel.

Jak ses cítil/a doma? Měl/a jsi pocit bezpečí, jistoty?

Musel jsem poslouchat, jak se hádaj. Těšil jsem se někam, kde bude klid, jídlo. Nevím, jestli jsem se cítil bezpečně.

Jak tě za tvé úspěchy rodiče chválili? A povzbuzovali tě, když se ti třeba něco nedařilo?

Mamka měla radost z mých úspěchů, ale ne moc. Tatku to moc nezajímalo.

Jak to bylo ve Tvém životě s rodiči s řádem a pravidly?

Mamka mně zakazovala dělat blbosti, kotrmelce.

Jaký nejsilnější příjemný zážitek si pamatuješ ze života v rodině?

Vzpomínám si, jak jsme jezdili v metru, podle toho větru jsem poznal, že už jede. Jezdili jsme sem a tam.

A jaký nejsilnější negativní zážitek...?

Ty hádky mně přišly nepříjemný, to mně prostě vadilo.

Prostředí v dětském domově:

Jaký máš prostor ve svém pokoji? Co říkáš na to, kolik vás je na pokoji?

Když jsem přišel, byla tam pro mě kolíbka. Ted' jsem na skupině spokojenej, ale ne s klukem na pokoji, on mě pořád sekýruje, ustel si, uklid' si.

O čem často sníš, jaké máš představy o svém životě?

Že budu dělat nějakou práci, asi prodavače. Jo asi prodavačem bych chtěl bejt, já umím počítat.

Kde se cítíš na správném místě?

Tady.

Kde se cítíš být nejvíc doma?

Tady.

Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?

To je těžký, mamka nevím kde je a u tatky bych nedostal najíst. Tak bych asi šel k přátelům.

Jaké máš záliby, koníčky ve volném čase, co tě baví?

Rád bych jezdil na koni. Už jsem to jednou zkoušel, jeden vychovatel mě u něj doma nechal trošku projet. A taky jezdím na kole a na lyžích, a hraju fotbal a ping-pong.

Co všechno můžeš ve volném čase v domově dělat?

Být na počítači, skákat přes švihadlo.

Jak si poradíš s nějakou neobvyklou situací (třeba když ti ujede autobus)?

Když mně ujede autobus, tak počkám na další.

Kam jezdíváte na výlety mimo místo domova?

Se školou na plavání. A s děcákem na dětský den, kde dávaj palačinky a kofolu zadarmo. A taky jsme byli v Praze na hrách, a jezdíme zpívat a prodávat naše výrobky.

Jak si plánuješ svou budoucnost?

To je ještě daleko. No ale asi bych měl manželku, až vyrostu. A děti? To je ještě daleko, ještě je čas.

Jak si umíš poradit, když něco nevíš a potřebuješ to zjistit?

Poprosím někoho, aby mně pomohl. To je jednoduchý.

Jak se cítíš být podporován a kým?

Vychovatelé se přijedou podívat na besídku do školy. Ale mamka a taťka ne, ty mně toho tolik už naslibovali a nikdy to nesplnili.

S čím se můžeš vychovatelům svěřit?

Se vším.

Jak podporuješ sám sebe, když jde do tuhého? Co ti v tom případě pomůže

k povzbuzení a dokončení?

Zavolám někoho na pomoc.

O koho se můžeš opřít, když tě někdo zradí, podrazí?

O vychovatele, můžu jim to říct a oni mně pomůžou.

S kým se můžeš v domově „pomazlit“?

S vychovateli, furt se chci mazlit, je jich několik.

Jak se vypořádáš s něčím, co se ti nedaří?

Nó, asi se začnu vztekat. A nechám to bejt.

Jak s tebou vychovatel prožívá tvé úspěchy?

Chválí mě. Měl jsem dobré známky na vysvědčení a dostal jsem za to odměnu.

Jak protestuješ, když se ti něco nelíbí? Jak dáváš najevo svůj názor?

Řeknu, že ne. Normálně prostě ne.

Kdy, kde a u koho/ s kým se cítíš v bezpečí?

Tady.

Kde najdeš oporu, když se cítíš ohrožený/á?

No taky tady.

Jak se staráš ty sám/sama o svoje bezpečí?

Na silnici se rozhlídnu doleva, doprava a pak zase doleva a pak jdu. A na lyžích jezdím opatrně. Dávám na sebe pozor.

Jak se cítíš v neznámém prostředí?

Trochu bych se bál. Špatně.

Čím se cítíš být ohrožen/a?

Ničeho. Lidí trochu. Dávám opatrně na sebe na silnici, lidi jezděj jako blázni, lidi nedávaj pozor. Auta, kamiony. Koleje mně dělaj problémy, jsou pro mě nebezpečný.

Co by ti pomohlo cítit se bezpečněji?

Nebýt na to sám, aby se mnou byl třeba vychovatel.

Co říkáš pravidlům? Jak si s pravidly „rozumíš“?

Pravidla musej být.

Jaká pravidla stanovená v dětském domově se ti líbí?

Že každá skupina musí dělat rajóny, úklidy. A že děti od 15 let maj delší vycházky večer.

A jaká naopak se ti nelíbí?

No že mně je 15 a nemůžu jít dyl ven, vychovatelé mě nepustěj.

Jak se zachováš, když se na tebe někdo rozzlobí?

Omluvím se a dám mu pusu. Ale taky se umím bránit. Nenechám si nadávat, když se mně to nelíbí.

Bez koho si nedovedeš život představit?

Bez některých vychovatelů. A co bráchové? No, možná. A co rodiče? Bez nich radši.

Kdyby se nepohádali, byl bych u nich.

Příloha E: Přepis rozhovoru – respondent č. 4

Prostředí v rodině:

Kolik let ti bylo, když jsi přišel/a do DD?

11.

Co vedlo k tomu, že jsi přišel/a sem? Jak ses sem dostal/a? S kým jsi sem přijel/a?

Doma nebyly peníze. Sem jsem přijel z jinýho děcáku, přivezla mě paní z toho děcáku.

Než jsi sem přišel/a, jak jste doma žili? Byli tam rodiče?

Byli tam oba rodiče.

Jak vypadalo vaše bydlení? Měl/a jsi svoje vlastní zázemí, svůj vlastní pokojíček?

Měl jsem svůj pokojíček.

A jak jsi byl/a spokojená třeba s hračkami nebo věcmi, které sis přál/a?

Byl jsem spokojený. Vzpomínám si, že jsem měl lego.

Jak bys zhodnotil/a množství lásky, kterou ti maminka tehdy projevovala?

Dobře. Máma nebyla zlá, nikdy mě nebila, ale moc se se mnou nemazlila.

Jak ses cítil/a doma? Měl/a jsi pocit bezpečí, jistoty?

Jo, měl jsem bezpečí, nebili mě.

Jak tě za tvé úspěchy rodiče chválili? A povzbuzovali tě, když se ti třeba něco nedařilo?

Chválili mě, pomáhali mně s úkolama.

Jaké jsi měl/a možnosti navštěvovat zájmové kroužky, podporovali tě rodiče v tvých zájmech?

Nikam jsem nechodil.

Jaké jsi měl/a doma povinnosti (kromě školních)? Třeba nakupovat nebo uklízet nebo něco takového.

Musel jsem uklízet, vysávat.

Jak to bylo ve Tvém životě s rodiči s řádem a pravidly?

Byly stanovený, pořád jsem něco musel nebo nesměl.

Jaký nejsilnější příjemný zážitek si pamatuješ ze života v rodině?

Vzpomínám si na vánoce.

A jaký nejsilnější negativní zážitek...?

Nevím.

Prostředí v dětském domově:

Jaký máš prostor ve svém pokoji? Co říkáš na to, kolik vás je na pokoji?

Nevadí mně, kolik nás je na pokoji, jsem spokojený. Kluci jsou fajn kámoši.

O čem často sníš, jaké máš představy o svém životě?

Budu fotbalista, hrát v nějakém klubu a budu se mít dobře.

Kde se cítíš na správném místě?

Tady.

Kde se cítíš být nejvíc doma?

Taky tady.

Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?

Chci si sehnat samostatný bydlení a práci. Takže ne k rodičům? Ty ani nevím, kde jsou.

Jaké máš záliby, koníčky ve volném čase, co tě baví?

Fotbal, fingerboard, snowboard.

Co všechno můžeš ve volném čase v domově dělat?

Hrát na počítači, koukat se na televizi, dělat si svoje věci (překážky na fingerboard).

Jak si poradíš s nějakou neobvyklou situací (třeba když ti ujede autobus)?

Umím si poradit, stopl bych si auto.

Kam jezdíváte na výlety mimo místo domova?

Byli jsme v Itálii, Chorvatsku a na Slovensku. A jezdím na kurz. A taky na tréninky fotbalu.

Jak si plánuješ svou budoucnost?

Chci si sehnat práci a dostat se do fotbalového týmu.

Jak si umíš poradit, když něco nevíš a potřebuješ to zjistit?

Řeknu si vychovateli, aby mně poradil.

Jak se cítíš být podporován a kým?

Moc se necítím podporovaný.

S čím se můžeš vychovatelům svěřit?

Nevím, asi skoro se vším.

Jak podporuješ sám sebe, když jde do tuhého? Co ti v tom případě pomůže k povzbuzení a dokončení?

Myslím na něco, co budu dělat potom za odměnu, až to dodělám.

O koho se můžeš opřít, když tě někdo zradí, podrazí?

O vychovatele, o kámoše ve škole. Vždycky mně pomůžou. A o ségru tady v děčáku.

S kým se můžeš v domově „pomazlit“?

Ts, už se nemazlím.

Jak se vypořádáš s něčím, co se ti nedaří?

Opakuju to, dokud to nedodělám.

Jak s tebou vychovatel prožívá tvé úspěchy?

Chválí mě, prožívá to se mnou. Je za to rád, když se mně něco podaří.

Jak protestuješ, když se ti něco nelíbí? Jak dáváš najevo svůj názor?

Řeknu to, určitě si nenechám nadávat, umím se ozvat.

Kdy, kde a u koho/ s kým se cítíš v bezpečí?

Ani ne.

Kde najdeš oporu, když se cítíš ohrožený/á?

U ségry.

Jak se staráš ty sám/sama o svoje bezpečí?

Dávám pozor, jezdím opatrně, nosím přilbu na snowboardu.

Jak se cítíš v neznámém prostředí?

Stydlivě.

Čím se cítíš být ohrožen/a?

Ničím.

Co říkáš pravidlům? Jak si s pravidly „rozumíš“?

No tak jako jo i ne. Ale tak asi musej bejt stanovený.

Jaká pravidla stanovená v dětském domově se ti líbí?

Souhlasím se všema, asi to musí bejt.

A jaká naopak se ti nelíbí?

Asi žádná.

Jak se zachováš, když se na tebe někdo rozzlobí?

Omluvím se mu.

Bez koho si nedovedeš život představit?

Bez bráchů a bez ségry.

Příloha F: Přepis rozhovoru – respondent č. 5

Prostředí v rodině:

Kolik let ti bylo, když jsi přišel/a do DD?

4 nebo 5.

Co vedlo k tomu, že jsi přišel/a sem? Jak ses sem dostal/a? S kým jsi sem přijel/a?

Protože se máma a táta pohádali. Přivezla mě paní sociálka.

Než jsi sem přišel/a, jak jste doma žili? Byli tam rodiče?

Byli tam oba rodiče.

Jak vypadalo vaše bydlení? Měl/a jsi svoje vlastní zázemí, svůj vlastní pokojíček?

Měl jsem svůj pokojíček, postel taky, a hračky, autíčka.

A jak jsi byl/a spokojená třeba s hračkami nebo věcmi, které sis přál/a?

Měl jsem dost hraček, byl jsem spokojený.

Jak bys zhodnotil/a množství lásky, kterou ti maminka tehdy projevovala?

Máma mě měla ráda, mohl jsem se s ní mazlit.

Jak ses cítil/a doma? Měl/a jsi pocit bezpečí, jistoty?

Nebál jsem se doma, nebylo čeho.

Jaký nejsilnější příjemný zážitek si pamatuješ ze života v rodině?

Hodně jsem jezdil na kole, nejdřív s kolečkama, a potom už i bez koleček.

A jaký nejsilnější negativní zážitek...?

Asi žádný.

Prostředí v dětském domově:

Jaký máš prostor ve svém pokoji? Co říkáš na to, kolik vás je na pokoji?

Jsme na pokoji 4 kluci a nevadí mně to, nehádáme se, jsme kamarádi.

O čem často sníš, jaké máš představy o svém životě?

Nevím, to je ještě daleko, ještě musím dlouho chodit do školy.

Kde se cítíš na správném místě?

Nevím.

Kde se cítíš být nejvíc doma?

U táty. A co máma? Ta tam není.

Kam se chystáš jít po opuštění dětského domova?

To taky ještě nevím, taky ještě za dlouho.

Jaké máš záliby, koníčky ve volném čase, co tě baví?

Jezdím na kole, na lyžích a na snowboardu, hraju fotbal.

Co všechno můžeš ve volném čase v domově dělat?

Hrát na počítači, koukat na televizi.

Jak si poradíš s nějakou neobvyklou situací (třeba když ti ujede autobus)?

Když by mně ujel autobus, řekl bych si někomu, aby mě odvezl nebo aby zavolal na děcák. Číslo na děcák nevím, ale vím číslo na kámošku (pozn. další dívka z dětského domova).

Kam jezdíváte na výlety mimo místo domova?

O prázdninách jsme byli v Itálii, Chorvatsku a na Slovensku. Taky jsem byl s jedním vychovatelem celý den na běžkách od rána od 10 do večera do 5.

Jak si plánuješ svou budoucnost?

Chtěl bych být opravář jako táta. On opravuje televize, rádia, elektroniku. Tak to bych chtěl taky dělat.

Jak si umíš poradit, když něco nevíš a potřebuješ to zjistit?

Ve škole jsme měli informatiku. Všechno bych hledal na googlu.

Jak se cítíš být podporován a kým?

No asi vychovatelema.

S čím se můžeš vychovatelům svěřit?

Se vším.

Jak podporuješ sám sebe, když jde do tuhého? Co ti v tom případě pomůže
k povzbuzení a dokončení?

Řeknu si, že to dokážu, že to udělám, a sedím u toho, dokud to nedodělám.

O koho se můžeš opřít, když tě někdo zradí, podrazí?

O některý kluky tady na děcáku. Ve škole mám taky kamarády.

S kým se můžeš v domově „pomazlit“?

Už se nechci mazlit.

Jak se vypořádáš s něčím, co se ti nedaří?

Řeknu si o pomoc a zkouším to udělat.

Jak s tebou vychovatel prožívá tvé úspěchy?

Je rád, když přinesu pěknou známku, pochválí mě.

Jak protestuješ, když se ti něco nelíbí? Jak dáváš najevo svůj názor?

Řeknu mu, ať nás neotravuje.

Kdy, kde a u koho/ s kým se cítíš v bezpečí?

Tady na děcáku. A doma u táty taky.

Kde najdeš oporu, když se cítíš ohrožený/á?

Řeknu někomu, když se bojím.

Jak se staráš ty sám/sama o svoje bezpečí?

Nosím přilbu na lyžích i na kole, abych neměl zákazy. A dávám pozor na auta.

Jak se cítíš v neznámém prostředí?

Špatně.

Čím se cítíš být ohrožen/a?

Když jdu sám, aby mě nevzali cizí lidi do auta.

Co by ti pomohlo cítit se bezpečněji?

Radši nechodím nikde sám.

Co říkáš pravidlům? Jak si s pravidly „rozumíš“?

Na děcáku máme hodně pravidel, docela dost, mělo by jich být míň.

Jaká pravidla stanovená v dětském domově se ti líbí?

Zákaz televize a počítače, a taky vycházek.

A jaká naopak se ti nelíbí?

Asi žádný.

Jak se zachováš, když se na tebe někdo rozzlobí?

Tak budu taky rozzlobenej, budu nafouklej a ticho. Někdy taky nadávám.

Bez koho si nedovedeš život představit?

Bez děcáku.